

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΟΥ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΤΟΣ ΣΤ' • ΤΕΥΧΟΣ 53 • ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 1982 • ΧΕΣΒΑΝ 5743

«Αλλ' ἐγὼ διὰ τοῦ πλήθους τοῦ ἐλέους σου θέλω εἰσελ-
θεῖ εἰς τὸν οἶκόν σου, θέλω προσκυνῆσαι πρὸς τὸν νθάν.
τῆς ἀγιότητός σου», (Ψαλ. 5:8).

ואני ברך חסדך אלהי ביתך אשתחוו לך היפה קדשך

ΤΑ... ΠΩΜΑΤΑ

ΘΕΤΟΥΜΕ ύπ' ὄψη τῶν ἀναγνωστῶν μας δύο χαρακτηριστικά περιστατικά:

★ Μητροπολίτης τῆς ἐλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὑψηλοῦ κύρους, στήν περιοχή τοῦ ὁποῖου ἀνθεῖ ὁ τουριστικός γυμνιασμός, δήλωσε σέ συνέντευξή του στό «Ἔθνος» (6.9.1982):

«Κλείομεν τό θέμα ἀναγράφοντες τήν εὐρύτητα κυκλοφοροῦσαν ὅπως ἐν τῷ διεθνῇ Σιωνισμῷ ἐπιδιώκει νά μεταβάλλῃ τήν νησιωτικήν Ἑλλάδα εἰς ἀπέραντον γυμνιαστικόν στρατόπεδον. Ἐπιδιώκεται διά τοῦ τρόπου αὐτοῦ οἱ κάτοικοι τῶν ἐλληνικῶν νήσων νά ἀπολέσουν τήν πνευματικήν των ταυτότητα, ὅποτε θά εἶναι εὐκόλος ἡ ὑποδούλωσίς των εἰς τās σκοτεινάς σιωνιστικές ἐπιδιώξεις. Ἀποτελεῖ πράγματι φοβερήν ἀπειλήν κατά τοῦ ἐλληνορθόδοξου πνεύματος καί τῆς διατηρήσεως τῶν χαρακτήρων τοῦ ἐλληνορθόδοξου προσώπου ἡ δημιουργία γυμνιαστικῶν στρατοπέδων».

Μέ ἄλλα, δηλαδή, λόγια ὁ Σεβασμιώτατος υἱοθετεῖ ὅσα κατ' αὐτόν «εὐρύτητα κυκλοφοροῦν», χωρίς νά διευκρινίζει ἀπό ποιόν ἄλλον καί τότε, ἐκτός ἀπ' αὐτόν τόν ἴδιον, ἔχουν «κυκλοφορήσει» παρόμοια φανταστικά παραμύθια.

★ Μία βιομηχανία ἀναψυκτικῶν κάνει ἕνα διαγωνισμό μέ ταξίδια σέ ξένες χῶρες. Στά πώματα, λοιπόν, τῶν μπουκαλιῶν τῆς βάζει τίς ὀνομασίες διαφόρων χωρῶν καί τή γραφή τους στή γλῶσσα τοῦ κάθε τό-

που (Κίνα, Ταϊλάνδη, Ἰσραήλ κ.ἄ.). Δίπλα ἀκριβῶς βλέπετε πῶς παρουσιάζει αὐτό τό διαγωνισμό τό ὄργανο τῆς Πανελληνίου Ὁρθόδοξου Ἑνώσεως «Ὁρθόδοξος Τύπος», στήν 1η κιόλας σελίδα τοῦ φύλλου τοῦ τῆς 8.10.1982 καί μέσα σέ πλαίσιο γιά νά ἐντυπωσιάσει. (Ναί, μήν ἐκπλήττεσθε: διαβάσετε σωστά ἀπό ἕνα ὄργανο πού θέλει νά τό παίρνουν στά σοβαρά!).

ΘΕΩΡΗΣΑΜΕ αὐτά τά παραδείγματα χαρακτηριστικά, γιατί δείχνουν ὅτι οἱ ἐνσυνείδητοι ἀντισημίτες προσπαθοῦν μέ ἀβάσιμες ἐρμηνεῖες, μέ ἐπιχειρήματα, ἔστω καί γελοῖα, μέ ἀσύστολη σκοφαντία, μέ οὐρανομήκη ψεύδη, μέ παραμόρφωση τῆς ἀλήθειας νά ἐνσταλάζουν στήν ψυχή τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ τό δηλητήριο τοῦ ἀντισημιτισμοῦ, τοῦ διωγμοῦ τῶν Ἑβραίων, γενικά ἕνα ἀντιεβραϊκό πνεῦμα.

ΑΣ ΜΗΝ ΚΟΡΟΪΔΕΥΟΜΑΣΤΕ κι ἄς βλέπουμε τά πράγματα ὅπως εἶναι: ὅταν αὐτοί οἱ κύκλοι μιλάνε γιά τό Ἰσραήλ ἢ τό Σιωνισμό, τοὺς πιστοὺς τῆς ἐβραϊκῆς θρησκείας ὑπονοοῦν. Στή δημιουργία κλίματος κατά τῶν ὁπαδῶν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀποβλέπουν. Γιά τήν ἀνάπτυξη πνεύματος ἐναντίον ἐκείνων πού πιστεύουν στήν Π. Διαθήκη ἐργάζονται. Τόν ἀντισημιτισμό ἀπεργάζονται!

ΝΟΜΙΖΟΥΝ οἱ κύκλοι αὐτοί ὅτι ἂν προβάλουν τόν «μπαμπούλα τῶν Ἑβραίων» ἔκαναν τό θρησκευτικό τους καθῆκον. Μέ τό νά κατηγορήσουν μέ διάφορες ἐπωνυμίες κι ὀνομασίες τοὺς Ἑβραίους, ἐκπληρώνουν τό καθῆκον τῆς κατηχήσεως καί τοῦ προσανατολισμοῦ. Τώρα πού ἀναπτύχθηκε τό ἐπίπεδο τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ δέ μιλάνε πιά «γιά τά παιδιά τῶν Χριστιανῶν πού σφάζουν οἱ Ἑβραῖοι τή Μ. Παρασκευή καί πί-

νουν τό αἷμα τους»· τοὺς φτάνει νά ἰσχυρίζονται ὅτι οἱ Ἑβραῖοι παρασύρουν τή νεολαία τῆς Ἑλλάδος στό γυμνιασμό ἢ στό ἀγνώστου συνθέσεως (ὑπονοοῦν μέ ναρκωτικά;) ποτά.

ΠΟΣΟ ΔΙΚΙΟ εἶχε ἐκεῖνος πού εἶπε ὅτι ἀπό τό σοβαρό μέχρι τό γελοῖο εἶναι ἕνα βῆμα! Κι αὐτό, χωρίς νά ἔχει διαβάσει γιά τά πώματα·

Δύο καυτά ἐρωτήματα

Ἀναγνώστης μας ἔσπευλε ἕνα μεταλλικό ἐπιστόμιο ἀπό φιῶλη τῆς «κόκα - κόλα», πού γράφει ἀπ' ἑξῆς (ἐπάνω μέρος) τό ὄνομα τοῦ ποσοῦ καί τήν σύνθεσιν τοῦ περιεχομένου του, εἰς τό ὁποῖον περιλαμβάνεται καί τό διεθνῶς ἄγνωστον καί μυστηριώδες ἐκχυλίσμα κόκα - κόλα.

Τό πρῶτον ἐρώτημα εἶναι: πῶς δέχεται τό ἐλληνικόν κράτος νά κυκλοφορῇ ἐλευθέρως τό ἄγνωστον αὐτό ἐκχυλίσμα κόκα - κόλα;

Τό δεύτερον ἐρώτημά μας ἀφορᾷ εἰς τό ἐσωτερικόν τοῦ πώματος, ὅπου ὑπάρχει γραμμένη εἰρωνῶς ἡ λέξις «ΙΣΡΑΗΛ» (μέ κεφαλαία ἐλληνικά) καί ἄνωθεν μία ἄλλη λέξις μέ ἐβραϊκά γράμματα. Τί σημαίνει αὐτό; Μήπως ἐναρξη ἐπικυριαχίας τοῦ Ἰσραήλ; Ποιός ἀρμόδιος θά ἀπαντήσῃ;

Εἰκόνα ἐξωφύλλου: Ἀπεικόνιση τῆς ἀρχαίας Χαμπάντ Γεσσαίβα — ταλμουδικῆς ἀκαδημίας — στήν πόλιν τῆς Χεβρών.

ΘΕΟΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝ ΤΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΟΥ ΙΣΡΑΗΛ

Ἐν τῶν μᾶλλον διαφερόντων προβλημάτων τῆς ἐπιστήμης τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅπερ κατέχει κεντρικὴν θέσιν ἐν αὐτῇ, ὡς περικλείειν πλῆθος ἄλλοι σποινδαίον ζητημάτων, εἶναι τό περί τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἱστορίας ἐν τῇ ἱσραηλτικῇ θρησκείᾳ. Τοῦ προβλήματος τούτου ὀφείλει τις νά ἐπιληφθῇ ἀνευ οἰσδῆποτε ἐκ τῶν προτέρων ἐσχηματισμένης ἐννοίας περί ἱστορίας καί ἐν τῇ ἐρευνῇ αὐτοῦ νά χωρήσῃ βαίνων ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἱσραηλτικῆς θρησκείας ἵνα οὕτως ἀποφύγῃ ἄκαιρον καί ἄσκοπον ἀναζητήσιν ξένων ἐπιδράσεων. Ἐν τῷ καθορισμῷ τῶν αἰτίων ὅτινα συνέδεσαν τόν Θεόν μετά τῆς ἱστορίας, πρέπει νά ὁρμηθῶμεν ἐκ τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, σχηματισθείσης ἐννοίας περί Θεοῦ, ὡς ἠθικοῦ καί δικαίου Θεοῦ, θέντος ἠθικὴν ἐν τῷ κόσμῳ, τάξιν. Ἡ περί Θεοῦ ἐννοία αὕτη ἔφερεν ἀναγκαίως εἰς σχέσιν τόν ἐπαγρυπνοῦντα ἐπὶ τῆς ἠθικῆς τοῦ κόσμου τάξεως Θεόν πρὸς ἀνθρώπων φυλάττοντα ἢ παραβαίνοντα ταύτην. Ἄλλ' ἡ συσχέτισις αὕτη Θεοῦ καί ἀνθρώπου ἡδύνατο καί νά μὴ ἀπολήξῃ ἀναγκαίως εἰς τὴν σύνδεσιν Θεοῦ καί ἱστορίας, ἀν δέν συνέβαλλον εἰς τοῦτο δύο κύρια χαρακτηριστικά τῆς ἱσραηλτικῆς θρησκείας, ὁ καθολικὸς αὐτῆς τύπος, ὃν αὕτη ἀναφαίνεται ἐν τῇ ἀρχαιότερᾳ ἐποχῇ, καί ὁ ἐγκόσμιος αὐτῆς χαρακτήρ. Τούτων, ὁ μὲν καθολικὸς τῆς θρησκείας τύπος, ἐν τῷ ὅποιῳ τὸ μὲν ἄτομον τελείως παραμερίζεται ὁ δὲ Θεὸς ἔρχεται εἰς σχέσιν πρὸς τὴν ὁλότητα, πρὸς τόν Λαόν, συνέδεσε τόν Θεόν μετά τοῦ ἱσραηλτικοῦ Λαοῦ, ὁ δὲ ἐγκόσμιος τῆς ἱσραηλτικῆς θρησκείας χαρακτήρ, προερχόμενος ἐκ τῆς βραδείας ἀναπτύξεως τῆς διδασκαλίας τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, ἐνετόπισε τὴν θεϊαν ἐνέργειαν, τὴν τιμωροῦσαν καί ἀμείβουσαν τὸ κακὸν καί τὸ καλόν, ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ οὕτως πλέον ὁ Θεὸς συνεδέθη μετά τῆς ἱστορίας τοῦ ἱσραηλτικοῦ λαοῦ κατ' ἀρχάς καί ἔπειτα μετά τῆς παγκοσμίου ἱστορίας κατὰ τὴν προφητικὴν περίοδον, καθ' ἣν ἰσχυρῶς ἐτονίσθη ἡ ἰδέα παγκοσμιότητος τοῦ Θεοῦ. Ἐνεκα τῆς τοιαύτης συνδέσεως Θεοῦ καί ἱστορίας, ἡ ἱστορία δέν θεωρεῖται πλέον τυχαία πλοκή γεγονότων, ἀλλ' ἀποβαίνει ἱστορία τῆς τιμωρίας καί ἀμοιβῆς τοῦ κακοῦ καί τοῦ καλοῦ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς διαταρασσομένης ἠθικῆς τοῦ κόσμου τάξεως. Οὕτως, δυστυχία καί εὐτυχία ἀποτελοῦσι, κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην, εἰς χεῖρας τοῦ Θεοῦ τὰ μέσα πρὸς τιμωρίαν καί ἀμοιβήν, τὰ δὲ μεγάλα γεγονότα τῆς ἱσραηλτικῆς ἱστορίας ἀρχονται νά κατανοῶνται ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην.

Ἡ διαμορφωθείσα αὕτη περί ἱστορίας ἀντίληψις ἔχει καί προτερήματα καί ἀσθενῆ σημεῖα. Ἐπεκδοχομένη τὴν θεϊαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐνέργειαν ὡς κατανοητὴν ὑπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου λογικοῦ καί καθορίζουσα ταύτην καθ' ἓνα μόνον τρόπον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μίας καί μόνης ἀρχῆς, τῆς τιμωρίας καί ἀμοιβῆς τοῦ κακοῦ καί τοῦ καλοῦ, ἔφερεν ἀναγκαίως ἐπὶ τάπητος τὸ πρόβλημα τῆς θεοδικίας, εὐθύς ὡς αὕτη ἡ ἱστορία εἰς πολλὰς περιπτώσεις κατεδείκνυε τοὺς ἀσεβεῖς

εὐτυχοῦντας καί εὐσεβεῖς δυστυχοῦντας. Αἱ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ καταβληθεῖσαι πρὸς λύσιν τοῦ προβλήματος τούτου ἄλλοις μὲν τῶν ἱσραηλιτῶν ἤγαγον εἰς τὴν ἀρνησιν τοῦ ἠθικοῦ καί δικαίου Θεοῦ, ἄλλοις δὲ τουναντίον εἰς τὴν ἀρνησιν τοῦ δυνατοῦ τῆς κατανοήσεως τῆς θείας ἐν τῷ κόσμῳ ἐνεργείας, τοῦτέστι τῆς ἱστορίας.

Ἡ τελευταία, ὅμως, αὕτη διδασκαλία περί τοῦ ἀδυνάτου τῆς κατὰ πάντα κατανοήσεως τῆς ἱστορίας ἔχει τὰς ρίζας αὐτῆς εἰς ἄλλην, δευτέραν, περί ἱστορίας ἀντίληψιν. Αὕτη ὁρμάει ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ ἀγαπῶντος Θεοῦ, ὅστις μετὰ τὴν πῶσιν τῶν πρωτοπλάστων, ἥτις ἐπῆνεγκε τὴν ἀπώλειαν τῆς μακαρίας ἐκείνης καταστάσεως τοῦ παραδείσου καί διέστρεψε τὴν βούλησιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ κακόν, ἐπεμβαίνει ἐξ ἀγάπης εἰς τὴν ἱστορίαν καί ἐρχόμενος εἰς σχέσιν πρὸς τὸν ἱσραὴλ συνάπτει μετ' αὐτοῦ διαθήκην πρὸς ἐπαναφορὰν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν πρό τῆς πώσεως κατάστασιν. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὁλόκληρος ἡ ἱστορία ἀποβαίνει ἱστορία τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατευθυνομένη, διό καί ἡ ἱστορία ἀποτελεῖ κατ' ἐξοχὴν τὸ πεδίον τῆς ἀποκαλύψεως. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς ἐλευθέρως ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὁρᾷ, διὰ τοῦτο, κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ἡ ἱστορία δέν εἶναι δυνατόν νά ἐκληφθῇ ὡς κατὰ πάντα καί πάντοτε κατανοητὴ, τὰ δὲ ἱστορικὰ γεγονότα δέν προσλαμβάνουσι ἐκ τῶν προτέρων καθωρισμένην ἐννοιαν, ἀλλ' ἀποκτῶσι διαφόρους σημασίας. Παρά ταῦτα, ἡ τοιαύτη ἐννοία προσέλαβε παρά τῷ ἱσραηλιτικῷ λαῷ ἐπικίνδυνον κατευθύνσιν διότι ἡ περί τὴν διαθήκην τοῦ Θεοῦ μετὰ τοῦ ἱσραὴλ σχηματισθεῖσα παράδοσις ἀπέβη ἡ κλεῖς τῆς κατανόησεως τοῦ παρόντος, ἐρμηνευομένου ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ παρελθόντος. Ἄλλ' οὕτως καθίσταται ἀδύνατος ἡ ὀρθὴ κατανόησις τοῦ παρόντος καθ' ὅσον ἀφήρουν ἐκ τῶν προτέρων ἀπὸ τῶν γεγονότων τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἐννοιαν. Κατὰ τῶν τοιούτων ἐπικινδύνων κατευθύνσεων ἡγήθησαν οἱ Προφῆται τονίσαντες ὅτι ἡ θεία ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἐνέργεια δέν εἶναι δυνατόν νά ἐγκλεισθῇ εἰς τι διάγραμμα ἀλλ' εἶναι ἐνέργεια πολλοῦ ἐκδηλουμένη, διό καί ἡ ἱστορία δέν εἶναι πάντοτε κατ' αὐτοὺς κατανοητὴ.

Β. ΒΕΛΛΑΣ

ἽΟ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Βασ. Βέλλας (1902 - 1969) κατεῖχε τὴν ἔδραν τῆς ἐβραϊκῆς γλώσσης καί τῆς ἐρμηνείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Διατέλεσε γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὕπουργείου Παιδείας (1952), γεν. διευθυντῆς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας (1947 - 53), γεν. διευθυντῆς Θρησκευμάτων (1945 καί 1962 - 64).

Συνέγραψε πολλὰς μελέτας κί θρηθρα στὰ ἑλληνικά, γαλλικά καί γερμανικά.

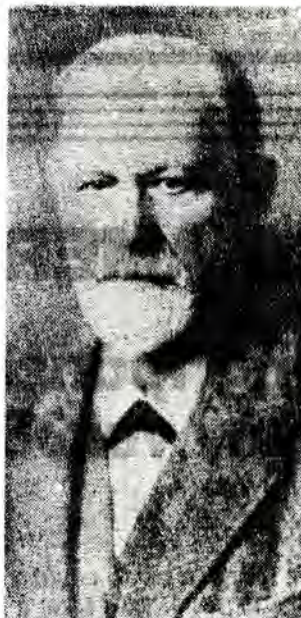
Τὸ παραπάνω ἄρθρο του ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὴν πανελλήνιαν ἐγκυκλοπαιδικὴ ἐπιθεώρηση «Ραδάμανθυς», 15 Ὀκτωβρίου 1949/.

Ψυχογραφήματα τοῦ Φρόυδ τά εὐθύμα ἀνέκδοτά του

Τά ἀστεῖα του, κράμα ἐβραϊκῆς σάτιρας καί σοφιστικῆς εὐλυγισίας

Τρεῖς Γερμανοί, ἐβραϊκῆς καταγωγῆς, προσδιόρισαν μέ τήν ἐπιστήμη καί τό πνεῦμα τους τή φυσιογνωμία τοῦ σημερινοῦ κόσμου: Ὁ Κάρλ Μάρξ, ὁ Ἄλμπερτ Αἰνστάιν καί ὁ Σίγκμουντ Φρόυδ. Δέν μπορούμε ἀκόμη νά ξέρουμε ἂν θά εἴμαστε ἀργότερα ὑπερήφανοι ἢ ἂν θά καταριόμαστε τήν τύχη, ἐπειδὴ ὑπῆρξαμε συγκαιρινοί καί τῶν τριῶν. Οἱ νόμοι καί τά θεωρήματα τοῦ Αἰνστάιν ἀνοίξαν τήν πύλη σέ μιά ἐποχή πού τή λέμε ἀτομική καί τρομάζουμε γιατί ξέρουμε πόσο ἀνόητος μπορεῖ νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Ὁ Μάρξ εἶχε ἀπλοποιήσει ἤδη ἀκόμη περισσότερο τήν ὑπόθεση τῆς ἀνθρώπινης μωρίας, χωρίζοντας στήν ἐποχή μας τόν κόσμο σέ δύο στρατόπεδα, ὅπου οἱ ἀρμόδιοι κάνουν «ἀστεῖα» παίζοντας καμιά φορά, μέ ἄγριες γκριμάτσες στό πρόσωπο, τό τόπι πού τοὺς ἐτοίμασε ὁ Αἰνστάιν. Ὁ τρίτος, ὁ Φρόυδ, περνώντας τά μέχρι τοῦδε ἔσκαμμένα τῆς θεολογίας καί τῆς μεταφυ-

Σίγκμουντ Φρόυδ
(1856 – 1939)

σικῆς, προχωρώντας μέ νυστέρι μέσα στήν ἄγρια νύχτα τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ἀνακάλυψε (ἢ δημιουργῆσε) τό «ὑποσυνείδητο» ὅπου μασκαρεμένοι ἐξόριστοι, λέει, ἀπό τόν πιό πάνω ὄροφος, τῇ συνείδησῇ μας, ἔχουν στήσει μακάβριο χορό καί ἐνοχλοῦν κρυφά μέ τίς φωνές καί τίς ἀπαίσιες ματιές τους τήν ψυχική μας ἰσορροπία, τίς ἐκδηλώσεις μας στήν καθημερινή μας ζωή. Εἴμαστε, λέει, ἀπό γενετῆς ψυχικά ἄρρωστοι, χωρίς ἐλπίδα θεραπείας μέχρι, τῇ στιγμῇ πού γεννήθηκε ἡ Ψυχανάλυση, στήν Μπέργκγκάσσε ἀριθ. 19, τό σπίτι τοῦ Φρόυδ στή Βιέννη. Καί ἀκριβῶς στήν πατρίδα τῆς νέας ἱατρικῆς τέχνης, ὅχι ὁμως καί τοῦ Φρόυδ πού γεννήθηκε τό 1856 σέ μιά πολίχνη τῆς Μοραβίας, τό Φράιμπεργκ, ἀμφισβητεῖται σάν γνήσια ἐπιστήμη ἡ Ψυχανάλυση ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμους τῆς ἱατρικῆς Σχολῆς καί τό πλῆθος τῶν ἀντιστημιτῶν τῆς αὐτοκρατορικῆς πρωτεύουσας.

Δέν θά ξεχάσουμε ποτέ μιά ἀκαδημαϊκή γιορτή τό 1956 στά ἑκατοντάχρονα ἀπὸ τή γέννηση τοῦ Φρόυδ: Ἡ Διεθνὴς Ψυχαναλυτικὴ Ἑταιρεία εἶχε κάνει μέ τήν εὐκαιρία αὐτή τό σχετικὸ της συνέδριο στή Βιέννη καί ἐπρόκειτο νά στήσει στήν αὐλή τοῦ πανεπιστημίου μιά προτομή τοῦ Φρόυδ. Εἶχε κληθεῖ βέβαια καί ἡ ἱατρικὴ Σχολὴ τοῦ πανεπιστημίου, ἐκείνη πού δέν εἶδε ποτέ μέ καλὸ μάτι τόν Φρόυδ καί τοῦ ἔφερνε πάντα ἐμπόδια στή μέχρι τέλους ἀσυμπλήρωτη ἀκαδημαϊκὴ του καριέρα. Ὁ κοσμητορας τῆς Σχολῆς, γιὰ καί αὐτὸς καθηγητοῦ τῆς ἱατρικῆς στήν ἐποχὴ τοῦ Φρόυδ, ἔβγαλε τό νενιμισμένο λόγο ἐμπρὸς ἀπὸ τήν προτομή πού θά ἀπεκάλυπτε. Μιλοῦσε ὁ ἄνθρωπος μέ τόση εὐγενῆ τυπικότητα, μέ τόσο ἐσωτερικὸ δισταγμὸ, πού τὸν προκαλοῦσε μᾶλλον ἡ παρουσία τῶν συναδέλφων του παρὰ ἡ προσωπικὴ του γνώμη ἡ ὁποία δέν μπορούσε καί νά βαρύνει, ἀφοῦ ὁ ὁμιλητὴς εἶχε καί ἄλλη εἰδικότητα. Οἱ παρευρισκόμενοι ἀπὸ τά πέρατα τοῦ κόσμου ψυχαναλυτὲς κατάλαβαν ἐπὶ τόπου τό δράμα ὅχι μόνο τοῦ Φρόυδ στή Βιέννη ἀλλὰ καί τό δράμα τοῦ καμμένου τοῦ κοσμήτορα. Τελικὰ ἀποκαλύφθηκε ἡ μᾶλλον ταπεινὴ προτομή καί

ξαφνικὰ ἄστραψαν στό λίγο ἥλιο τῆς Βιέννης οἱ ἑλληνικοὶ στίχοι ἀπὸ τόν «Οἰδίποδα» τοῦ Σοφοκλῆ, χρυσοχαρᾶγμένοι κάτω ἀπὸ τή μορφὴ τοῦ Φρόυδ:

ΟΣ ΤΑ ΚΛΕΙΝ' ΑΙΝΙΓΜΑΤΑ ΗΔΕΙ ΚΑΙ ΚΡΑΤΙΣΤΟΣ ΗΝ ΑΝΗΡ

Τό θέμα, ὡστόσο, τῆς ἐμπιστοσύνης καί τῆς σοβαρότητας τῆς Ψυχανάλυσης τό ἀφήνουμε σάν πρόβλημα στοὺς εἰδικούς ἐπιστήμονες, σημειώνοντας μόνο ὅτι τά «παιδιά» τοῦ Φρόυδ: ἡ ἀτομικὴ ψυχολογία τοῦ Ἀλφρεντ Ἀντλερ, ἡ ψυχολογία τοῦ βάθους τῆς σχολῆς τῆς Ζυρίχης μέ ἐπικεφαλῆς τόν κ. Γιούνγκ καί ἡ κάπως πολιτικοφιλογικὴ ὑπαρξιστικὴ ἀνάλυση τοῦ Σάρτρ εἶναι περισσότερο θετικὰ στοιχεῖα στήν ἔρευνα τοῦ ὑποσυνείδητου παρὰ ἡ ἴδια ἡ Ψυχανάλυση μέ τόν πανσεξουαλικὸ δογματισμὸ τῆς. Τό θέμα τό εἰδικότερο πού μᾶς ἐνδιαφέρει ἐδῶ σάν ἱστορικούς εἶναι τό «ἀνέκδοτο», τό «ἀστεῖο» σάν σημαντικὸ στοιχεῖο τῆς ἱστορικῆς βιογραφίας. Πρῶτος ὁ Φρόυδ ἀσχολήθηκε συστηματικά καί ἀπὸ τὴν ἀποψή του μέ τό θέμα τοῦτο, δημοσιεύοντας τό 1905 τήν πραγματεία του:

«Τό άστείο καί ή σχέση του πρός τό ύποσυνείδητο». Στήν έργασία του ατή, αναλύοντας ό Φρόυδ διάφορες κατηγορίες άστέϊων άποκαλύπτει σάν γενεσιουργό αίτία του άστέϊου τήν έπιστροφή στήν παιδικότητα ή τή νοσταλγία της, τήν έκτόνωση από πειστικά ύποστροφώματα, τήν πολιτική καί τήν κοινωνιολογική διαμαρτυρία καί φυσικά καί τό άγαπημένο του μοτίβο: τή δημιουργία ήδονιστικής άτμόσφαιρας σάν αίτημα άτίθασου πανσεξουαλισμού. "Εκτοτε έγινε ή «άνεκδοτολογία» άντικείμενο σοβαρών έρευνών, μπήκε στά μεγάλα θέματα των διενών λαογραφικών συνεδρίων καί δημιούργησε τούς έπιστήμονες άνεκδοτολόγους, όπως προηγουμένως τό χιούμορ άπασχόλησε διάσημους έρευνήτες, λόγου χάριν τό Γερμανό Λίπ καί τό Δανό φιλόσοφο Χαίφφνινγκ. Τό χιούμορ διαφέρει, βέβαια, από τό άστείο. Τό πρώτο είναι ένα είδος κοσμοθεωρίας, μία στάση άπέναντι στίς κακοτοπιές τής καθημερινής μας ζωής — τό άστείο μία στιγμιαία έκρηξη σέ μία όρισμένη κατάσταση. Τό χιούμορ είναι τό άπαλό μειδίαμα του φιλάσφου, φανερώνει σοβαρότητα, άγάπη καί πνευματική έλευθερία, δέν έχει τίς αιχμές του άστέϊου, δέν σατιρίζει, δέν άποσυνθέτει. Τό άστείο, αντίθετα, καίει τά γύρω, άδιάφορο πρός τήν καταστροφή πού προκαλεί, άρκει νά προκαλέσει τό γέλιο, έστω καί τό καγχαστικό, του άστειευόμενου. Τά έλατήριά του είναι, πολλές φορές, σκοτεινά, προδοτικά γιά τήν ψυχική κατάσταση του άστειευόμενου ένεργητικά καί παθητικά. Είναι προδοτικά όχι μόνο γι' αυτόν πού κάνει ή διηγείται άστεία, αλλά καί γιά κείνον πού άκούει άστεία καί πώς άντιδρά όταν τά άκούει. Γι' αυτό ή άνεκδοτολογία τής προσωπικότητας είναι σημαντικό στοιχείο τής ιστορικής βιογραφίας, σημαντικό καί προδοτικό άκόμη καί γιά τόν Φρόυδ, πού άσχολήθηκε μ' αυτά τά πράγματα στήν άρχή τής καριέρας του. Θά προσπαθήσουμε, λοιπόν, νά δούμε τόν Φρόυδ μέσα από τά δικά του άστεία.

Τήν εύκαιρία μας τήν προσφέρει ή παλαιά έκδοση ενός τομίδιου μέ τό γερμανικό τίτλο «Ό Φρόυδ καί τά άνέκδοτα του», Μόναχο 1970. Πρόκειται γιά μία συγκέντρωση των πιο χαρακτηριστικών του άστέϊων από τόν Jorg Drews. Τά άνέκδοτα είναι αúθεντικά καί έχουν παρθεϊ κατά τό μεγαλύτερο μέρος από τήν καλύτερη βιογραφία του Φρόυδ, τό τρίτομο έργο του "Αγγλου μαθητή του Ernest Jones, γερμανική έκδοση Στουτγάρδη 1960 - 1962. Από τή συλλογή αυτή του Μονάχου πήραμε κι έμείς τό άνέκδοτο πού προτάσαμε στό άρθρο μας.

ΨΥΧΑΝΑΛΥΟΝΤΑΣ ΤΟΝ ΦΡΟΥΔ

Στό δημοσίευσμά του «Μιά άνάμνηση του Λεονάρδου Ντά Βίντσι από τήν παιδική του ηλικία» αναφέρει ο Φρόυδ καί τά εξής:

«Οι περισσότεροι βιογράφοι έχουν τήν τάση νά έξιδανικεύουν τόν βιογραφούμενο, βάζοντάς τον στή σειρά των προτύπων πού είχαν στήν παιδική τους ηλικία. Είναι σάν νά θέλουν νά ξαναζωντανέψουν μέ τόν βιογραφούμενο τήν εικόνα του πατέρα στήν παιδική φαντασία. Γιά χάρη τής (ύποσυνείδητης αυτής) έπιθυμίας σβήνουν τά προσωπικά χαρακτηριστικά τής φυσιογνωμίας του βιογραφούμενου, λειαίνουν τά ίχνη του άγώνα πού είχε κατά τή ζωή του μέ έσωτερικές καί έξωτερικές αντίξοότητες, δέν άνέχονται στόν βιογραφούμενό τους κανένα ύπόλειμμα ανθρωπίνης άδυναμίας ή άτέλειας καί μās δίνουν έτσι μία πράγματι ψυχρή, ξένη ιδανική μορφή, αντί νά μās δώσουν τόν άνθρωπο μέ τόν όποιο θά μπορούσαμε νά αισθανθούμε ότι έχουμε μία μακρινή συγγένεια. Είναι λυπηρό τό γεγονός αυτό, γιατί έτσι θυσιάζουν οι βιογράφοι τήν αλήθεια σέ μία χίμαιρα καί γιά χάρη τής παιδικής τους φαντασίας χάνουν

Ό μικρός Φρόυδ μέ τόν πατέρα του.

τήν εύκαιρία νά διεισδύσουν στό πιο γοητευτικά μυστικά τής φύσεως του ανθρώπου».

Τή σύσταση αυτή του Φρόυδ θ' ακολουθήσουμε κι έμείς προσπαθώντας, μέ βάση τά αúθεντικά του άνέκδοτα, νά μπούμε στό «μυστικό» του ανθρώπου πού πίστεψε ότι άνοιξε τήν άμπαρωμένη πόρτα τής ανθρωπίνης ψυχής καί είδε τό χάος καί τήν αθλιότητά της όπως κανένας άλλος πριν από αυτόν.

Τό 1909 ταξίδεψε ό Φρόυδ μέ τούς μαθητές του Γιούνγκ καί Φέρεντσι στίς "Ηνωμένες Πολιτείες, καλεσμένος γιά διαλέξεις σέ πανεπιστήμια. Όταν τό πλοίο έμπαινε στό λιμάνι τής Νέας Υόρκης καί άρχιζε νά διαγράφεται ή έπιβλητική σιλουέττα του Μανχάτταν, είπε ό Φρόυδ στό Γιούνγκ:

— Πού νά ξέρουν οι "Αμερικανοί ότι τούς φέρνουμε τήν πανούκλα!

Έννοούσε, φυσικά, τήν πουριτανική νοοτροπία των "Αμερικανών, πού θά άναστατωνόταν από τή νέα διδαχή, χωρίς ούτε καν νά φαντάζεται ότι έπειτα από λίγα χρόνια ή ψυχανάλυση θά γινόταν γιά τόν "Αμερικανό τόσο άπαραίτητη όσο καί ή όδοντιατρική. Σ' αυτό, βέβαια, συνέβαλαν πολύ καί οι έβραϊκής καταγωγής γιατροί τής "Αμερικής. Ό ίδιος ό Φρόυδ είχε πει σέ μία άδύνατη ώρα του στόν "Αγγλο μαθητή καί βιογράφο Έρνεστ Τζόουνς: "Έχω τήν έντύπωση άλλωστε ότι είμαι προορισμένος νά ανακαλύπτω μόνο αυτόνόητα πράγματα. Τό ότι τά νυκτερινά μας όνειρα, όπως κι εκείνα πού κάνουμε τήν ήμέρα, αποτελούν μία έκπλήρωση έπιθυμίας μας, αυτή ή ανακάλυψή μου είναι κατά βάθος μία άμπελοφιλοσοφία. Καί τό άλλο: ότι καί τά παιδιά παρουσιάζουν σεξουαλικές όρμές, αυτό τό ξέρει κάθε νταντά!

Η ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΑ ΚΑΙ Ο ΔΑΣΚΑΛΟΣ

Η πριγκίπισσα τής Ελλάδας Μαρία Βοναπάρτη είναι

ΦΡΟΥΔ: Σέ μένα συνέβαινε τό αντίστροφο, Άλμπερτ. Όταν είχα νά κάνω μέ γεωμετρικά θεωρήματα, τά καταπολεμοῦσα ἀνακαλύπτοντας πονοκεφάλους...

ΑΪΝΣΤΑΪΝ: Όταν ἤμουν παιδί, ἀγαπητέ μου Σίγκμουντ, καταπολεμοῦσα τοὺς πονοκεφάλους μου ἀνακαλύπτοντας γεωμετρικά θεωρήματα.

γματικότητα ὅμως θύμα τοῦ σεξουαλισμοῦ του (Μίμνα γνωστό ὅτι ἦταν μαθήτρια τοῦ Φρόυδ καί ψυχαναλύτρια τοῦ Έντγκαρ Άλλαν Πόε, γιά τό ἔργο καί τήν προσωπικότητα τοῦ ὁποίου ἔγραψε μιά σχετική μελέτη. Σέ μιά συζήτηση μέ τό δάσκαλό της τόν Φρόυδ τόν χαρακτήρισε ἡ εὐγενής μαθήτριά του «μεγαλοφυΐα». Ὁ Φρόυδ τῆς ἀπάντησε:

— Μεγαλοφυΐες εἶναι ἀνυπόφοροι ἄνθρωποι. Ἀρκεῖ νά ρωτήσετε τήν οἰκονομεῖά μου καί θά μάθετε πόσο εὐκολα μπορεῖ νά ζήσει κανεῖς μαζί μου. Ἐπομένως, ἀσφαλῶς δέν εἶμαι μεγαλοφυΐα.

Σέ τέτοια σοφίσματα (τῆς ἀθηναϊκῆς παρακμῆς πάντως) κατέφευγε εὐκολά ο Φρόυδ, πού δέν ἀρνήθηκε ποτέ τήν ἐβραϊκότητά του, χωρίς ὅμως καί νά τήν τονίζει, ἂν δέν ὑπῆρχε ἀνάγκη. Οἱ Έβραῖοι, εἶπε κάποτε στόν Τζόουνς, ὑπῆρξαν γιά πολλοῦς λόγους στήν ἐξέλιξή τους μονόπλευροι, δίνοντας περισσότερη ἀξία στό μυαλό παρά στό σῶμα. Ἀλλά κι ἐγώ ὁ ἴδιος, ἂν θά χρειαζόταν νά διαλέξω μεταξύ τῶν δύο, θά ἔβαζα τό μυαλό μου στήν πρώτη θέση.

Τό μυαλό αὐτό εἶχε ὅλες τίς φίνες ιδιότητες τῆς ἐβραϊκῆς διανοῆς, ὅταν ἐρχόταν σέ δύσκολη θέση. Κάποτε παρουσιάσθηκε στόν Φρόυδ μιά ἀσθενής του μέ τό ἐξῆς ἐπιχείρημα:

— Διψυρίζεσθε, κύριε, ὅτι ὅλα μας τά ὄνειρα εἶναι ἐπιθυμίες ἀπωθημένες στό ὑποσυνείδητό μας. Ἡ θεωρία σας εἶναι ἐσφαλμένη καί νά γιατί: Τήν τελευταία νύχτα ὄνειρευθήκα πῶς ἔπεσα ἀπό τή σκάλα κι ἔσπασα ἕνα πόδι μου. Καί τί τέτοιο, βέβαια, δέν μπορεῖ νά εἶναι κρυφή ἡ φανερή ἐπιθυμία μου...

Νά ἡ ἀπάντησή τοῦ Φρόυδ, πού θά μπορούσε νά τήν ἔχει δώσει σέ μαθητή του ὁ Πρωταγόρας ἢ ὁ Γοργίας:

— Καί βέβαια, κυρία μου, τό ὄνειρό σας ἦταν ἀπόρροια μιᾶς ἐπιθυμίας σας. Δέν ἐπιθυμοῦσατε πάντοτε νά μοῦ ἀποδείξετε ὅτι τά ὄνειρα δέν ἀποτελοῦν ἐπιθυμίες μας; Καί ἂν αὐτό πού ὀνειρευθήκατε, αὐτό καθ' ἑαυτό, δέν ἦταν ἐπιθυμία σας, ὥστόσο ἡ ἐπιθυμία σας ἦταν νά ἀνασκευάσετε τή θεωρία μου περί ὀνείρων – ἐπιθυμιῶν. Ἐπομένως τό ὄνειρό σας ἀποτελοῦσε προσωπική σας ἐπιθυμία. Ὅπερ ἐδεῖ δεῖξε.

ΕΒΡΑΪΚΗ ΚΑΡΤΕΡΙΑ

Ἡ ἐβραϊκή του καταγωγή τοῦ δημιουργοῦσε πρόσθετες πικρίες, στό ἀντισημιτικό περιβάλλον τῆς Βιέννης. Παιδί ἀκόμη εἶχε ἀκούσει ἐκεῖνη τήν ἱστορία ἀπό τόν πατέρα του, πού τόν πλήγωσε καί μείωσε τό σεβασμό του ἀπέναντι στόν γεννήτορα: Κάποτε ἕνας κακοῦλης ἄρπαξε τό γούνινο καπέλλο τοῦ πατέρα τοῦ Φρόυδ καί τό πέταξε λέγοντάς του:

— Παλιοεβραῖε, τό πεζοδρόμιο δέν εἶναι γιά τά μούτρα σου, κατέβα καί βάδιζε στό δρόμο...

Καί ὁ Φρόύδ, 12 χρονῶν τότε, ρωτᾷ μέ ἀγωνία τόν πατέρα του:

— Κι ἐσύ τί ἔκανες;

— Κατέβηκα στό δρόμο, μάζεψα τό καπέλλο μου καί συνέχισα...

Τήν ἐβραϊκή αὐτή καρτερία, σωστή κοσμοθεωρία τῆς φυλῆς, ἔπρεπε νά τήν ἐπιδείξει ἀργότερα καί ὁ ἴδιος ὁ Φρόυδ, ὅταν χυδαῖοι τύποι τόν προφηλάκιζαν στό δρόμο

γιά τή σημασία τοῦ σεξουαλισμοῦ στήν ψυχική ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Τά εἶχε συνηθίσει πιά καί συνέχιζε κι αὐτός τό δρόμο του μ' ἕνα περίεργο πικρό χαμόγελο. Καί σάν βιοπαλαιστής γιατρός δέν τά πῆγαινε, στήν ἀρχή τουλάχιστον τῆς καριέρας του, καθόλου καλά. Τοὺς σπάνιους πελάτες στό σπίτι του στήν Μπέργκγκάσσε 19 (σήμερα Μουσεῖο Φρόυδ) συνήθιζε μαζί μέ τή γυναῖκα του νά τοὺς ὀνομάζει «νέγρους» γιά τόν ἐξῆς λόγο: Ἐνα χιουμοριστικό περιοδικό τῆς Βιέννης, τά «Πτερόντα φύλλα», εἶχε δημοσιεύσει μιά γελοιογραφία ἐνός λιονταριοῦ πού χασμουριέται καί λέει «Μεσημέρι κι ἀκόμη οὔτε ἕνας νέγρος δέν πέρασε!». Στούς ἐλάχιστους μαθητές του στό πανεπιστήμιο, ὅπου διδασκε σάν ἀμισθος ὑφηγητής, συνιστοῦσε, σχετικά μέ τήν ἐμφαρομῇ τῆς ψυχανάλυσης σέ ἀσθενεῖς:

— Τελικά, μπορεῖ ὁλόκληρος ὁ κόπος σας νά ἔχει καταβληθεῖ δωρεάν. Μετά τήν παράδοση τόν πλησίασε ἕνας αἰσιόδας ψυχαναλύτης, πού κέρδιζε πολλά μέ τή μέθοδο τοῦ Φρόυδ, καί τοῦ εἶπε:

— Πῶς εἶναι δυνατόν, κύριε καθηγητά, νά ἐμβάλετε τέτοιο φόβο σέ νέους ἀνθρώπους ὡς πρὸς τό μέλλον τους. Νά, πάρτε ἐμένα ὡς παράδειγμα. Βεβαίως μερικοὺς ἀσθενεῖς προσπάθησα νά τοὺς θεραπεύσω ματαιῶς – ἀλλά ποτέ δωρεάν!...

Στή βασική σημασία πού ἀπέδιδε ὁ Φρόυδ στόν παράγοντα «σεξουαλισμός» κατὰ τή θεραπεία νευρώσεων καί ἀργότερα στή διατύπωση τῆς ψυχαναλυτικῆς θεωρίας, φαίνεται ὅτι τόν δῶκεσαν τρία ἰσχυρά βιώματα. Πρῶτον, ἡ παρατήρηση τοῦ συναδέλφου του Μπρόυερ: «Στίς περιπτώσεις νευρωτικῶν γυναικῶν οἱ αἰτίες συνδέονται πάντοτε μέ τά μυστικά τῆς κρεβατοκάμαρας», δεύτερον ἡ διαπίστωση τοῦ Γάλλου ἱατροῦ Σαρκό, παρουσία τοῦ Φρόυδ, ὅτι «ὀρισμένες διαταραχές τοῦ νευρωτικοῦ συστήματος συνδέονται πάντοτε μέ τήν «chose genitale». Στήν τρίτη περίπτωση τήν πιά δραστική διαπίστωση καί φρασεολογικά τήν ἔκανε ὁ Βιεννέζος καθηγητής τῆς Γυναικολογίας, Χρόμπακ. Ὅταν ὁ Φρόυδ τοῦ παρουσίασε μιά νευρωτική ἀσθενή του, τῆς ὁποίας ὁ ἄνδρας ἦταν σεξουαλικά ἀνίκανος, ζητώντας τή βοήθεια τοῦ διδάσκαλου γυναικολόγου, ὁ Χρόμπακ κούνησε τοὺς ὡμούς του καί εἶπε.

— Τό μόνο φάρμακο γιά τή θεραπεία τῶν νευρώσεων τῆς δέν μπορούμε, δυστυχῶς, νά τό γράψουμε στή συνταγή. Νά πῶς θά τό διατύπωνα:

«RP.: PENIS NORMALIS. DOSIM. REPETATUR». (Οἱ μὴ ἐπαίοντες ἄς ρωτήσουν γιά τή μετάφραση τῆς συνταγῆς τῷ γιατροῦ ἢ τῷ φαρμακοποῖ τοὺς ἢ καί, ἐν ἀνάγκη, τὸν καθηγητὴ τῶν λατινικῶν τους, ἂν ὑπάρχει ἀκόμη).

ΦΡΟΥΔ ΚΑΙ NAZI

Σίγκμουντ Φρόυδ, ὁ περιφρονητὴς τῆς θρησκείας («Ἡ θρησκεία γεννήθηκε ἀπὸ τήν ἀνάγκη γιά βοήθεια πού αἰσθάνθηκε τό παιδί καί ἡ νεαρή στήν ἡλικία ἀνθρωποποίηση»), ὁ ταπεινωτὴς τῆς φιλοσοφίας («Φιλοσοφία εἶναι μιά ἀπὸ τίς πιά ἀξιοπρεπεῖς μορφές τοῦ ἐξευγενισμοῦ σεξουαλικῶν ἀπωθημένων – καί τίποτε ἄλλο»), ὁ δάσκαλος πού ἀπώθησε ἀπὸ κοντά του τοὺς δύο παλαιότερους καί ευφυέστερους μαθητές του, τὸν Γιούνγκ καί τὸν Ἀλφρεντ Ἀντλερ («Ἀποσκίρτησαν γιατί ἤθελαν νά γίνουν κι αὐτοὶ Πατριάρχες»), ὁ πρὸς τά ἔξω ἀσκητικὸς τύπος, στήν πρα-

Σ' αυτό τὸ δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Φρόουδ, στὴν Μπέργγκασσε Νο 19 τῆς Βιέννης, γεννήθηκε ἡ ψυχανάλυση. Δεξιά βρίσκεται τὸ πρῶτο ἀνάκλιτρο, ὁποῦ ἐξέταζε τοὺς ἀσθενεῖς του.

Μπέρναυς, ἡ νεώτερη ἀδελφὴ τῆς γυναίκας του: «Αγαποῦσα τὸν Σίγκμουντ καὶ διατηροῦσα μαζί του ἐπὶ χρόνια σεξουαλικές σχέσεις» — αὐτὸς ὁ μεσαιωνικὸς κλειδοκράτορας τοῦ σκοτεινοῦ πύργου μὲ τὰ πολλὰ φαντάσματα ποὺ βασανίζουν κρυφὰ τὸν ἄνθρωπο — αὐτὸς ὁ Φρόουδ ἀντιδρῶσε σὲ ἀποφασιστικές στιγμὲς τῆς ζωῆς του ὅπως ἑνας ἄπλως, κοινότατος ἄνθρωπος τῆς φυλῆς του. Ἡ σάτιρα καὶ ἡ αὐτοσάτιρα ὑπῆρξαν τὰ πιὸ δυνατὰ ὄπλα τῶν τέκνων τοῦ Ἰσραὴλ μέσα στὴν ἀτέλειωτη ἱστορία τῶν δεινῶν τους. Ὄταν μετὰ τὸ «Ἀνσλους» τὸ 1938 μῆκαν βάρβαρα μέσα στὸ σπίτι του στὴ Βιέννη τὰ Ἑς - Ἑς καὶ τὸ ἀναστάτωσαν, χωρὶς νὰ ξεχάσουν νὰ πάρουν μαζί τους καὶ τίς λίγες οικονομίες του, εἶπε ὁ 82 χρόνων Φρόουδ σ' ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀγρίους εἰσβολεῖς:

— Πρέπει νὰ σὰς πῶ ὅτι ποτὲ σὰν γιατρός δὲν εἰσέπραξα γιὰ μιὰ ἐπίσκεψη μιὰ τόσο μεγάλη ἀμοιβή!

Κι ὅταν, γιὰ νὰ τὸν ἀφήσουν τὸν Ἰούνιο τοῦ 1938 νὰ φύγει ἀπὸ τὴ Βιέννη γιὰ τὴν Ἀγγλία, τοῦ ζήτησαν ἕνα πιστοποιητικὸ ὅτι οἱ χιτλερικές ἀρχές τοῦ φέρθηκαν πολὺ καλὰ καὶ ἀνάλογα πρὸς τὴν περιωπὴ του, ὁ Φρόουδ τοὺς τὸ ἔδωσε, βεβαίαι, ἀλλὰ καὶ ρώτησε τὸ χιτλερικό ὑπάλληλο ἂν θὰ μπορούσε νὰ προσθέσει στὸ πιστοποιητικὸ καὶ τὴν ἐξῆς φράση:

— Συνιστῶ εἰς πάντα ἐγκαρδίως τὴν Γκεστάπο!

★

Πέθανε στὸ Λονδίνο στίς 23 Σεπτεμβρίου 1939. Παρακάλεσε τὸν γιατρὸ του Σούρ νὰ τὸν λυτρώσει ἀπὸ τοὺς φοβεροὺς πόνους ποὺ τοῦ προκαλοῦσε ἕνα ἀποκροστικό καρκίνωμα μέσα στὴ στοματική του κοιλότητα. Μιὰ μικρὴ δόση μόρφιου ἔφτανε. Ὄταν τοῦ ἐγινέ ἡ ἐνεση, εἶπε στο Σούρ: «Σὰς εὐχαριστῶ».

Δὲν ἤθελε νὰ τὸν βιογραφήσουν. Ἀπέτρεψε καὶ τὸν Ἀρνολτ Τσβάιχ καὶ τὸν Τζόουνς. Ἐλεγε ὁ Φρόουδ: «Ὅποιοι γίνεται βιογράφος, ἀναγκάζεται στὸ ψέμα, στὴν παρασιώπηση, στὸ φαρισαϊσμὸ, στὴν ὠραιοποίηση, ἀκόμη καὶ στὸ κρύψιμο τῆς ἀδυναμίας του νὰ μὴν καταλαβαίνει τὰ πράγματα. Στὴ βιογραφία ἡ ἀλήθεια δὲν εἶναι προσιτή, οἱ ἄνθρωποι δὲν τὴν ἀξίζουν, ἔπειτα καὶ τὸ ἄλλο: Δὲν ἔχει δικιο ὁ πρίγκιπας Ἀμπλετ ὅταν ρωτᾷ: Καὶ ποῖον δὲν θὰ μαστίγωναν, ἂν θὰ τὸν ἔκριναν κατὰ τὰ ἔργα του;»

Ἰλνὰ δημοσιεύεται ἀπὸ τὴν «Καθημερινή», 26 - 9 - 1982.

Ὁ «ἀθηγητής κ. Κ. Ἐνεπεκίδης (1920—) εἶναι γνωστὸς ἱστορικός ἐρευνητὴς θεμάτων τοῦ μεσαιωνικοῦ καὶ τοῦ νεώτερου ἑλληνισμοῦ. Τὶς συστηματικές ἐρευνες, πάνω στίς ὁποῖες ἔχει ἐπιτελεῖ τις πρωτότυπες ἐπιστημονικές μελέτες κι ἀνακοινώσεις του, ἔχει κάνει σὲ χιῶρες τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης καὶ ἐν μέρει τὴν Ἑλλάδα. Οἱ ἐρευνες τοῦ κ. Ἐνεπεκίδη εἶχαν μεγάλη ἀπήχηση κι ἔχουν ἀξιοποιηθεῖ σὲ ὅλες τίς νεώτερες ἱστορίες τῆς βυζαντινῆς καὶ νεοελληνικῆς γραμματείας».

ΛΙΖΑΣ ΚΟΕΝ

Η ΑΛΛΗ ΟΨΗ

Δημοσιεύουμε τὴν παρακάτω ἐπιστολὴ ποὺ στάλθηκε ἀπὸ τὴν κ. Λ. Κοέν στὸν κ. Φρέντνυ Γερμανό, χρονολογῶ τῆς «Ἐλευθεροτυπίας».

«Λέγομαι Λίζα Κοέν καὶ εἶμαι Ἑβραία. Εἶμαι καὶ θαυμάστριά σας. Σὰς θαυμάζω ὄχι μόνο γιὰτὶ εἴσαστε ἐξυμνος, πρωτότυπος καὶ δημιουργικὸς στὴ δουλειά σας ἀλλὰ, τὸ κυριότερο, γιὰτὶ σ' αὐτὴ τὴ δουλειά σας ὑπάρχει ἀντικειμενικότητα καὶ ἀνθρωπιά. Σὲ κανένα κείμενό σας δὲν βρῆκα φανατισμὸ καὶ ἐμπάθεια. Πράγμα ἀρκετὰ σπάνιο στὸν καιρὸ μας, γι' αὐτό, ἄλλωστε, καὶ σὰς γράφω.

Ὁμολογῶ ὅτι τὸ χρονολογῆμά σας «ANNA FRANK 82» μὲ ἐξέπληξε ὁδυνηρὰ. Ἀπὸ ἄλλους θὰ περίμενα ἕνα τέτοιο κείμενο, ὄχι ὅμως ἀπὸ σὰς.

Γιὰ τὴ σφαγὴ τῶν ἁμαχων Παλαιστίνιων ἀπὸ Φαλαγγίτες στὴ Βηρυτὸ αἰσθάνθηκα καὶ ἐγὼ σὰν κάθε ἄνθρωπος φρίκη καὶ ἀποτροπιασμὸ. Καὶ ἂν ὁ Ἰσραηλινὸς στρατὸς γνῶριζε πράγματι ὅτι γίνεται αὐτὴ ἡ σφαγὴ καὶ δὲν τὴν ἐμπόδισε, τότε ἀποδοκιμάζω τοὺς ὑπεύθυνους μὲ ἀγανάκτηση καὶ ὀργή.

Ὅμως, παρ' ὅλα αὐτά, τὸ νὰ παρομοιάζετε τὴν 15χρονη κοπελίτσα τῆς Παλαιστίνης μὲ τὴν ὁποιαδήποτε Ἑβραϊοπούλα, θύμα τοῦ Ναζισμοῦ, εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ ἀδικία, εἶναι ἱεροσυλία.

Καὶ αὐτὸ γιὰτὶ ἀνάμεσά τους ὑπάρχουν οἱ παρακάτω μικρές (!!!) διαφορές:

1. Ὁ πατέρας, ὁ ἀδελφὸς καὶ οἱ θεοὶ τῆς Ἄννας Φράνκ, δὲν εἶχαν οὔτε τὴν πρόθεση οὔτε τὴ δυνατότητα οὔτε καὶ τὸν ὀπλισμὸ, βέβαια, νὰ πειράξουν οὔτε γερμανικὸ «κουνοῦπι».

2. ΔΕΝ εἶχαν βάλεῖ βόμβες σὲ σχολεῖα τῶν Γερμανῶν. ΔΕΝ εἶχαν σκοτώσει ἀθλήτες τῶν Γερμανῶν. ΔΕΝ βομβάρδισαν, τὰ χωριά τῶν Γερμανῶν, ἐρημώνοντάς τα καὶ ὑποχρεώνοντας ἄλλα μικρὰ παιδιά νὰ κοιμούνται γιὰ χρόνια σὲ ὑπόγεια καταφύγια καὶ νὰ μὴν ξέρουν τὸ φεγγάρι καὶ τ' ἀστρα.

3. Ἡ Ἄννα Φράνκ καὶ τ' ἀδελφία τῆς ΔΕΝ γυμνάζονταν ἀπὸ τρυφερὴ ἡλικία οὔτε φανατίζονταν γιὰ νὰ καταστρέψουν τὸ γερμανικὸ ἔθνος.

4. Ἡ Ἄννα Φράνκ ΔΕΝ πέθανε ἀπὸ σφαῖρα ἢ μαχαίρι (μακάρι νὰ εἶχε πεθάνει ἔτσι). Σύρθηκε σὰν τὸ ζῶο στὰ βαγόνια τοῦ θανάτου, ἔζησε ὅλη τὴ φρίκη τοῦ Μπέργκεν - Μπέλεσεν, τὴν ἀρίθμησαν σὰν τὰ ζῶα τοῦ κοπαδιοῦ, τὴν ἐβάλαν νὰ δουλέψει 12 ὥρες τὴ μέρα μέσα στὰ χιόνια γυμνὴ καὶ πεινασμένη, μὲ μιὰ νερόσουπα τὴν μέρα ὅλη καὶ ὅλη, εἶδε τοὺς δικούς της νὰ πηγαίνουν στοὺς φούρνους καὶ πέθανε μετὰ ἀπὸ μῆνες ἀπὸ ἐξάντληση, ἀλλὰ δὲν ἦταν αὐτὴ, ποὺ πέθανε πιά, ἦταν τὸ ζῶο ποὺ εἶχε ἀπομείνει, ἀπογυμνωμένο ἀπὸ κάθε τι τὸ ἀνθρώπινο, μετὰ ἀπ' ὅλο αὐτὸ τὸν πόνο, τὸ φόβο, τὴν πείνα, τὴν ταπείνωση, τὴν ἐξαθλίωση.

5. Ἡ Παλαιστίνια κοπελίτσα δὲν σκοτώθηκε ἀπὸ Ἰσραηλινὸ (αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι δὲν ἔχει τὴν εὐθύνη του ἂν τὸ ἤξερε) ἀλλὰ ἀπὸ φαλαγγίτη, τὴν οἰκογένεια τοῦ ὁποιοῦ εἶναι πολὺ πιθανόν νὰ εἶχε σκοτώσει, μὲ τὸν ἴδιο τρόπο, ὁ πατέρας, ὁ ἀδελφὸς ἢ οἱ θεοὶ τῆς κοπέλας σ' αὐτὸ τὸ ἄνευ προηγουμένου κύμα ἀνταγωνισμοῦ σὲ ἀγριότητα, ποὺ ἔχει καταλάβει καὶ τίς δύο πλευρές. Σίγουρα θα ἔχετε διαβάσει γιὰ ὁμαδικούς τάφους Χριστιανῶν στὴν Τυρό, τὴ Νταμούρ καὶ ἄλλου, μὲ πτώματα παραμορφωμένα

‘Η αντίσταση τῶν ‘Εβραίων τοῦ Βόλου κατά τή διάρκεια τῆς γερμανικῆς κατοχῆς (1943 - 1944)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

‘Η ἐβραϊκή φυλή στό πέρασμα τῶν αἰώνων υπέστη πολλούς διωγμούς, μέ ἀποκορύφωμα τῆς ἀνθρωπίνης κτηνωδίας τήν ἐξόντωση τῶν 6 ἑκατομμυρίων ‘Εβραίων ἀπό τοὺς Γερμανοὺς νασί, κατά τή Β’ παγκόσμιο πόλεμο.

Στά φοβερά κρεματόρια τῶν κτηνωδῶν, τελείωσαν τή ζωή τους καί 67.151 Ἀλληνοεβραῖοι (1), ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους καί μερικές ἑκατοντάδες ἀπό τίς κοινότητες τοῦ Βόλου, τῆς Λάρισσας καί τῶν Τρικάλων.

Μέ τό ἄρθρο μας αὐτό θά δώσουμε τό χρονικό τῆς ἐξόντωσης τῶν ‘Εβραίων τοῦ Βόλου, γιά νά φωτίσουμε μία ἄγνωστη, γιά τοὺς πολλούς, σελίδα τῆς τοπικῆς ἱστορίας μας.

ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΒΡΑΪΚΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΒΟΛΟΥ

‘Η ἐγκατάσταση ‘Εβραίων στή Μαγνησία, εἶναι πολύ παλιά ὑπόθεση. ‘Η ὑπαρξή ἐβραϊκοῦ στοιχείου στή Δημητριάδα ἀνάγεται στά χρόνια τοῦ βασιλιᾶ Φίλιππου τοῦ Ε’ (2). “Εως τόν 1ο μ.Χ. αἰώνα, θά πρέπει νά ἦταν μία μικρή ὁμάδα, γιατί ἀλλιῶς θά ἔπρεπε νά εἶχε περάσει ἀπό δῶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος πού, καθώς ξέρουμε, προτιμοῦσε τίς πόλεις μέ πολυάριθμο ἐβραϊκό στοιχείο.

Κατά τή διάρκεια τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καί τῆς πρώιμης τουρκοκρατίας, δέν ἔχουμε καθόλου εἰδήσεις. Πρέπει νά μεταφερθοῦμε στό 16ο αἰώνα, γιά νά ἔχουμε τίς πρώτες εἰδήσεις. Στήν ἀλληλογραφία τοῦ πρέσβη τῆς Βενετίας στήν Κων/πολη μέ τό δόγη διαβάζουμε:

«... τήν 7η (Σεπτεμβρίου 1587) σημειώθηκε μεγάλη ἐπιδρομή τῶν πειρατῶν κατά τοῦ Βόλου (...). Ἐπῆραν αἰχμαλώτους ὅλους τοὺς ἄντρες τῶν ἐμπορικῶν πλοίων (...) καί ἀπό τήν ξηράν αἰχμαλώτισαν ἐπίσης πολλούς, καθώς καί τοὺς ‘Εβραίους αὐτῆς τῆς σκάλας (= λιμάνι)...» (3).

‘Η ἐγκατάσταση αὐτῶν τῶν ‘Εβραίων στό λιμάνι τοῦ Παγασητικοῦ κόλπου ἐγινε μετά τό διωγμό τους ἀπό τήν Ἰσπανία (στά χρόνια τοῦ Φερδινάνδου καί τῆς Ἰσαβέλας τῆς καθολικῆς), καί ἀπό τήν Πορτογαλία (1492 - 1497).

Ἀπό τήν πρώτη ἐγκατάστασή τους ἐδῶ, πού πρέπει νά

ἐγινε στίς ἀρχές τοῦ 16ου αἰώνα, ὁ ἀριθμός τους διαρκῶς αὐξανόταν, μέ ἀποτέλεσμα στίς ἀρχές τοῦ 18ου αἰώνα νά ὑπερέχουν σέ ἀριθμό καί ἐμπορική κίνηση, σέ σχέση μέ τίς ἄλλες ἐθνικές ὁμάδες. Ὅσο μεγάλωνε σέ πληθυσμό ἡ μικρή, τότε, πόλη τοῦ Βόλου (Γόλος), τόσο μεγάλωνε καί ἡ ἐβραϊκή παροικία, καθώς ἔρχονταν ἐδῶ οἰκογένειες ἀπό τή Θεσσαλονίκη καί τή γειτονική Λάρισα. Στά 1826 ὑπῆρχαν στό Βόλο δύο χιλιάδες κάτοικοι, ἀπό τοὺς ὁποίους, ἀν βγάλουμε τοὺς στρατιῶτες τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς, ἀναφέρεται σέ σύγχρονη πηγή, οἱ πῶς πολλοί ἦταν ‘Εβραῖοι (4).

Στά 1860, ἀπό τίς 350 οἰκογένειες τοῦ Βόλου, οἱ 35 ἦταν ἐβραϊκές (5), ἐνῶ, στά 1880, σέ σύνολο πέντε χιλιάδων κατοίκων, ὑπῆρχαν 300 ‘Εβραῖοι, πού κατοικοῦσαν στό δυτικό μέρος τῆς πόλης (6).

Μετά τήν ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας (1881), ἡ Κοινότητά μας χαρακτηρίστηκε ὡς θρησκευτικό σωματεῖο, πού ἀπέτελεσε Ν.Π.Δ.Δ., πού τό διοικοῦσαν αἰρετά διοικητικά συμβούλια, σύμφωνα μέ τοὺς νόμους: ΑΡΠ1884, 2456) 1920 «περί Ἰσραηλιτικῶν κοινοτήτων», καί 4837/1931, πού συμπλήρωσε καί τροποποίησε τόν προηγούμενο.

Στὴν πρώτη εἰκοσαετία τοῦ αἰώνα μας (1900 - 1920), ἡ Κοινότητά μας εἶναι πολυάριθμη καί βρίσκεται σέ ἀκμή, συμμετέχουσα ἐποικοδομητικά στή ζωή καί στήν πρόοδο τῆς πόλης (6α).

Στά 1887 διορίστηκε θρησκευτικός ἡγέτης τους ὁ λαρissaῖος ἀρχираβίνος Μωυσης Συμεών Πέσας, πού παρέμεινε στήν ἴδια θέση ἕως τό θάνατό του (1955).

Στά 1930, ἡ ἐβραϊκή Κοινότητα τοῦ Βόλου, ἀριθμοῦσε γύρω στίς δύο χιλιάδες μέλη. Μετά τό 1931, τά μέλη τῆς ἄρχισαν νά λιγοστεύουν, διότι πολλοί ἔφυγαν γιά τήν Ἀθήνα καί τή Θεσσαλονίκη καί πολλοί ἄλλοι μετανάστεψαν στήν Ἀγγλία, στήν Ἰταλία καί στή Γαλλία. Ἔτσι, μέ τήν κήρυξη τοῦ Β’ παγκοσμίου πολέμου, βρίσκονταν στό Βόλο 1.200 ἄτομα.

Μέ τήν κατάρρευση τοῦ ἐλληνικοῦ μετώπου (6 - 4 - 1941) καί τήν εἴσοδο στήν Ἑλλάδα τῶν στρατευμάτων τῆς κατοχῆς, δέν πρόκυψε ἀμέσως θέμα γιά διωγμό τῶν Ἀλληνοεβραίων. Οἱ διωγμοί ἄρχισαν τό Μάρτη τοῦ 1943 στή Θεσσαλονίκη καί στήν ἀν. Μακεδονία, πού κατεῖχαν οἱ Γερμανοί καί οἱ Βούλγαροι. Τό Μάρτη καί τόν Ἀπρίλη τοῦ 1943, συνελήφθησαν οἱ ‘Εβραῖοι αὐτῶν τῶν περιοχῶν, ἐκτοπίστηκαν στήν Πολωνία καί ἐξοντώθηκαν ἐκεῖ στό κρεματόριο, (7) ἐνῶ μερικοί πνίγηκαν στό Δούναβη ἀπό τοὺς Βούλγαρους.

Μετά τή συνθηκολόγηση τῆς Ἰταλίας (8 - 9 - 1943) καί τήν ἐπέκταση τῆς γερμανικῆς κατοχῆς σέ ὅλη τήν Ἑλλάδα, οἱ διωγμοί γενικεύθηκαν καί ἐπληξαν καί τήν κοινότητα τοῦ Βόλου. Οἱ διωγμοί ὅμως ἐδῶ εἶχαν λίγες ἀπώλειες, χάρις στή δράση τοῦ ἀρχираβίνου καί στή συμπαράσταση τοῦ Λαοῦ τῆς περιοχῆς μας.

Μετά τήν ἀπελευθέρωση καί τή δημιουργία τοῦ Ἰσραηλινοῦ κράτους, (14. 5 - 1948), πολλοί ἔφυγαν γιά κεί καί

ἀπὸ ἄτομα πού εἶχαν σκοτώσει οἱ Παλαιστίνιοι.

Ὅπως καί νά τό κάνουμε λοιπόν, παρ’ ὅλη τή φρίκη καί τὸν ἀποτροπιασμό πού μᾶς προκαλεῖ ἡ σφαγή πού ἐγινε, καμιά σχέση δέν ἔχει καί καμιά σύγκριση δέν μπορεῖ νά γίνει μέ τό ἐβραϊκό Ὀλοκαύτωμα. Εἶμαι δέ σίγουρη ὅτι, σάν ἐξυπνὸς καί δίκαιος ἄνθρωπος πού εἴσαστε, θά τό καταλάβετε καί, τό σπουδαιότερο, δέν θά υἱοθετήσετε στό μέλλον τήν ἀδίκη αὐτῆς σύγκριση»

ΑΡΙΣΤΕΡΑ: Όπως παραλήφθηκε κατεστραμμένη ή 'Ιερή Συναγωγή. **ΔΕΞΙΑ:** 8 'Ιουνίου 1946: 'Ο σοφολογιώτατος άρχιραβίνος Μ. Πέσαχ τοποθετεί τό θεμέλιο λίθο γιά τήν άνοικοδόμηση τής Συναγωγής Βόλου.

πολλοί άλλοι μετανάστεψαν στίς 'Ενωμένες Πολιτείες. Έτσι σήμερα ή Κοινότητά μας συρρικνώθηκε πολύ καί άριθμεί μόνο 192 μέλη.

ΜΕΡΟΣ Α'. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΒΟΛΟ ΕΩΣ ΤΙΣ 8 - 9 - 1943

Κατά τή διάρκεια του έλληνοϊταλικού πολέμου, ό άρχιραβίνος Πέσαχ, έμφορούμενος από τά άνθρωπιστικά καί πατριωτικά ιδεώδη, έπραξε στίς άκέραιο τό καθήκον του. 'Υστερα από έμπιστευτική κυβερνητική έντολή, συνέγειρε όλες τίς έβραϊκές κοινότητες, μέ δημοσιεύματα στόν Τύπο καί μέ τά κηρύγματά του στίς συναγωγές τής 'Ελλάδας, καί πρόσφεραν στόν άγωνιζόμενο Λαό ό,τι μπόρεσαν. 'Η συμβολή του στήν ένίσχυση τής άμυντικής προσπάθειας του κράτους μας, άναγνωρίστηκε καί εξάρθηκε τότε δεόντως από τήν κυβέρνηση, α) μέ έγγραφό της, πού κοινοποιήθηκε μέσω του Γ.Ε.Σ. στό μέτωπο, γιά τήν τόνωση του ήθικου των στρατιωτών μας β) μέ έπιστολή του τότε ύπουργού των Ναυτικών (8) καί γ) μέ τήν άπονομή του χρυσού σταυρού του Τάγματος του Γεωργίου του Α' (9).

'Ο Μ. Σ. Πέσαχ. συνέχισε τή δράση του καί μετά τήν κατάρρευση του μετώπου (6 - 4 - 1941), έχοντας ως έδρα τό σπίτι του στήν οδό Παλαιστίνης άρ. 8, όπου ήταν καί τά γραφεία τής 'Αρχιραβινιάς. Συνεπικουρούμενος από τόν τότε λιμενάρχη του Βόλου Γιώργο Τσαφαρά, φυγάδεψε στή Μέση 'Ανατολή 30 αξιωματικούς του άγγλικού έκστρατεικού σώματος, πού είχαν έγκλωβιστεί στήν 'Ελλάδα. Γιά τή δράση του αυτή, του άπονεμήθηκε ειδικό τιμητικό δίπλωμα, μέ τήν ύπογραφή του στρατηγού Η. R. ALEXANDER, πού έχει ως εξής: (10)

THIS CERTIFICATE IS AWARDED
TO MOISSIS SIMEON PESSACH

AS A TOKEN OF GRATITUDE FOR AND APPRECIATION
OF THE HELP GIVEN TO THE SAILORS, SOLDIERS AND
AIRMEN OF THE BRITISH COMMONWEALTH OF
NATIONS, WHICH ENABLED THEM TO ESCAPE FROM OR
AVOID CAPTURE BY THE ENEMY

H.R. ALEXANDER
FIELD MARSHAL
SUPREME ALLIED COMMANDER
MEDITERRANEAN THEATRE
1939-1945

Μόλις έγκαταστάθηκαν στό Βόλο οι 'Ιταλοί, ό φρούραρχος τής πόλης στρατηγός Κάρλο Τζελόζο, κάλεσε στό φρουραρχείο (11) τίς τοπικές άρχές: τό μητροπολίτη Ιωακείμ, τόν έπαρχο Γ. Κονίδη, τό δήμαρχο Ν. Σαράτση καί

τόν άρχιραβίνο Πέσαχ, γιά νά του εκθέσουν τά προβλήματα τους.

'Όταν ήρθε ή σειρά του άρχιραβίνου, άναφέρθηκε συνοπτικά στό Ιστορικό τής έγκατάστασης των όμοθρήσκων του στήν 'Ελλάδα, στίς φιλικές σχέσεις τους μέ τούς 'Ελληνες στό πέρασμα των αιώνων καί στήν προστασία πού τούς παρείχε από τή σύστασή του τό ελληνικό κράτος. Τά μέλη, κατάληξε, τής σημερινής έβραϊκής Κοινότητας, αισθάνονται ως 'Ελληνες πολίτες, άσχολούνται μέ φιλειρηνικά έργα καί δέν ζητούν τίποτα άλλο, παρά νά τούς αφήσουν νά ζήσουν δίπλα στους άδερφούς Χριστιανούς, όπως καί πρῶτα. Οι παραβρισκόμενοι, μόλις βγήκαν έξω, φίλησαν από χαρά καί ύπερηφάνεια τόν Πέσαχ, γιά όσα είπε.

'Όσο κρατούσε ή πείνα, ό Μ. Σ. Πέσαχ, απεύθυνε άπεγνωσμένες εκκλήσεις πρὸς τούς άρμόδιους παράγοντες τής Πολιτείας καί πρὸς τήν έβραϊκή Κοινότητα τής Θεσ/νίκης, πού ήταν πολυάριθμη καί εύπορούσε, γιά νά ένισχύσουν τά δοκιμαζόμενα μέλη. Έλαβε τότε από κεί σημαντική ποσότητα μέ τρόφιμα (σιτάρι, άλεύρι, καί άσπρια), καί τά μοίρασε διά μέσου τής Κοινότητάς μας σέ όσους είχαν ανάγκη. Σάν καλός ποιμένας πού ήταν, δέν κράτησε τίποτα γιά τήν οικογένειά του, μέ αποτέλεσμα νά πεθάνει από άσιστία ένας δικός του.

Στίς δύσκολες στιγμές τόν βοήθησαν ό μητροπολίτης τής Δημητριάδας καί μερικοί φιλόνηρωποι 'Εβραίοι.

'Από τήν άνοιξη του 1943, τά προβλήματα του άρχιραβίνου πολλαπλασιάστηκαν, καθώς έφταναν στό Βόλο 'Εβραίοι από τή Βερ. 'Ελλάδα, γιά νά γλυτώσουν τό διωγμό των Γερμανών καί των Βουλγάρων. Στήν άρχή τους έξασφάλισε τροφή καί στέγη καί μετά, άφού τους έφοδιαζε μέ πλαστές ταυτότητες, τούς προωθούσε στά άνταρτοκρατούμενα χωριά του Πηλίου. Έτσι, λοιπόν, όχι μόνο έσωσε πολλούς όμοθρήσκους του, αλλά συνέβαλε καί στήν πύκνωση των δυνάμεων τής 'Αντίστασης κατά του κατακτητή.

ΜΕΡΟΣ Β'. Η ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΒΟΛΟ ΜΕΤΑ ΤΙΣ 8 - 9 - 1943

'Όπως αναφέραμε παραπάνω, όσο κρατούσε ή ιταλική κατοχή, ή μοίρα των 'Εβραίων του Βόλου ήταν κοινή μέ τή μοίρα όλων των βολιωτών. Μέ τήν κατάρρευση, όμως, τής φασιστικής 'Ιταλίας (8 - 9 - 1943) καί τήν έγκατάσταση των Γερμανών στήν πόλη μας, ή κατάσταση άλλαξε ύρριζα. Άρχισαν κι εδώ οι διωγμοί, όπως καί στή Μακεδονία.

'Ο Γερμανός φρούραρχος Ρίκερτ καί ή ειδική έπιτροπή «ROZENBERG», πού έφτασε εδώ από τή Θεσ/νίκη, κάλεσαν διαμέσου του Δήμου, στίς 30 - 9 - 1943, τόν άρχιραβίνο στό φρουραρχείο (12). Αύτός, έπειδή ή 30 Σεπτεμ-

βρίου συνέπεσε με την εβραϊκή πρωτοχρονιά, τους είδο-
ποίησε ότι δεν μπορούσε να βγει έξω από το σπίτι ή τη Συ-
ναγωγή μας. Έξαγριωμένοι οι Γερμανοί έστειλαν μερικούς
στρατιώτες τους και τον δόγησαν βίαια στο φρουραρχείο.

Ο φρούραρχος ζήτησε προκλητικά να του δώσει έναν
λεπτομερειακό κατάλογο με τα ονόματα, τις διευθύνσεις
και τα περιουσιακά στοιχεία των ομοθρήσκων του. Ο Πέ-
σαχ, που αντίληφτηκε τα σατανικά σχέδιά του, δήλωσε ά-
δυναμία, διότι αυτός ασχολούνταν μόνο με τα θρησκευτι-
κά καθήκοντά του.

Οι Γερμανοί, για να καθησυχάσουν τον αρχираβίνο, που
είχε έννοήσει τα σχέδιά τους, του είπαν ότι τέτοιους κατα-
λόγους είχαν ζητήσει και από άλλες μειονότητες, για στατι-
στικούς, τάχα, σκοπούς! Αυτός καμώθηκε πώς τους πίστε-
ψε και ζήτησε πίστωση χρόνου (3 μέρες), για να μπορέσει
να συντάξει τον κατάλογο, βλέποντας ότι δεν υπήρχε άλλο
τί που μπορούσε να κάνει.

Βγαίνοντας από το φρουραρχείο, ο Πέσαχ πήγε και συ-
νάντησε το μητροπολίτη Ίωακείμ, τον νομόρχη Ι. Πανταζόη
και το δήμαρχο Ν. Σαράτση. Τους ανακοίνωσε τα νέα και
ζήτησε τη συμπαράστασή τους. Στη συνέχεια επισκέφτηκε
τους εκπροσώπους του Δ.Ε. Σταυρού, τον Έλβετό Χ. HENI
και το Σουηδό DR. OBERINSLI, που του υποσχέθηκαν
συμπαράσταση(13).

Ζητώντας την τριήμερη προθεσμία ο αρχираβίνος, ήταν
σίγουρος ότι θα μπορούσε να φυγαδέψει όλους τους ομο-
θρήσκους του. Η απόφαση πάρθηκε τό απόγευμα της ι-
διας μέρας, επιστρέφοντας από το φρουραρχείο. Στο δύ-
σκολο έργο της διάσωσης, τον βοήθησαν αποτελεσματικά
όλες οι Άρχές του Βόλου (14).

Ο μητροπολίτης Ίωακείμ, που συνδέοταν με στενή φι-
λία με τον αρχираβίνο, με εγκύκλια επιστολή του συνι-
στούσε τους εφημέριους της περιοχής του να συνδράμουν
με κάθε τρόπο τους Έβραίους που κατέφευγαν στο ύπαι-
θρο για να σωθούν. Να το κείμενό της:

«Βόλος 28 Σεπτεμβρίου 1943

Άγαπητέ μοι έν Κυρίω

Συνιστώ θερμώς τόν επιφέροντα γέροντα διδάσκαλον
και παρακαλώ πάντα αδελφόν, ό οποίος θά τόν συναντή-
ση, να τόν άκούση μετά προσοχής και εύμενίας και να του
παράσχη πᾶσαν διευκόλυνσιν δι' ό,τι ήθελε χρειασθῇ διά
τήν ζωήν αυτού και του ποιμνίου του, διά να μή πέσουν
θύματα τής παρούσης δυσκόλου περιστάσεως.

Μετ' εύχών προς Θεόν

(Τ.Σ.) + Ο Δημητριάδος Ίωακείμ».

Ο δήμαρχος με τόν προϊστάμενο τής δημοτικής Στρατο-
λογικής Υπηρεσίας Ζήση Μαντιδή, με κίνδυνο τής ζωής
τους, καθυστέρησαν όσο μπόρεσαν τή σύνταξη του κατα-
λόγου με τα ονόματα των Έβραίων (15), που προοριζόταν
για τό γερμανικό φρουραρχείο. Η καθυστέρηση αυτή ή-
ταν σωτήρια, διότι δόθηκε ή εύκαιρία σέ όσους ήθελαν να
βγουν έξω από τήν πόλη.

Οί προγραμμαμένοι Έβραίοι βγήκαν με κάθε προφύλαξη,
για να μην κινήσουν τίς ύποψίες των διωκτών τους. Όλοι
τους ήταν έφοδιασμένοι, από τόν Πέσαχ, από τίς άστυνο-
μικές άρχές και από όρισμένους κοινοτάρχες του νομού, με
πλαστές ταυτότητες και κουβαλούσαν μαζί τους τά πιό ά-
ναγκαία.

Δυστυχώς, όμως, τίς συμβουλές του αρχираβίνου δεν
τίς άκολούθησαν όλα τά μέλη τής Κοινότητάς μας.

Μερικοί άφελείς, γύρω στους έκατό, πίστεψαν ότι δεν
θά τους πείραζαν οι Γερμανοί και έμειναν στό Βόλο. Οί
Γερμανοί, πάλι, για να ξεγελάσουν εκείνους που έφυγαν
στά βουνά και για να άποκοιμήσουν τους άφελείς, τους ά-

φησαν άνενόχλητους. Τά άποτελέσματα τής τακτικής τους
αυτής, δεν άργησαν να φανούν. Άλλα τριάντα άτομα, έγ-
κατέλειψαν τά βουνά και έπεσαν στην παγίδα τους. Όλοι
αυτοί, 135 άτομα, συνελήφθηκαν τό Μάρτη του 1944 και
στάλθηκαν στην Πολωνία, όπου έξοντώθηκαν οι 130 και
οι 5 γλύτωσαν και γύρισαν μετά τήν άπελευθέρωση, σέ
κακά χάλια.

ΜΕΡΟΣ Γ'. Η ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑ ΤΟΥ ΑΡΧΙΡΑΒΙΝΟΥ ΠΕΣΑΧ

Άφού είδοποίησε όλο τό ποιμνίο του για τόν επερχόμε-
νο κίνδυνο και συνεννοήθηκε με τούς παράγοντες τής Άν-
τίστασης (16), έφυγε κι ο Πέσαχ για τό βουνό, τήν άλλη
μέρα, 1η Οκτωβρίου του 1943. Η πορεία του είταν περι-
πεισιώδης, έπίπονη και πολύ επικίνδυνη. Με τήν προστα-
σία των όργάνων του ΕΑΜ, καβάλα σέ ένα ζώο, πήγε
πρώτα στό Διμήνι, από κεί στά Μελισσάτικα, στην Κά-
πουρνα, στην Άνω και Κάτω Κερασιά και κατέληξε στό
άνταρτοκρατούμενο χωριό Κανάλια του Πηλίου. Εκεί έ-
μεινε έως τίς 16 - 11 - 1943, τή μέρα που οι Γερμανοί
πυρπόλησαν τό χωριό. Στην έπιχείρηση αυτή συνελήφτηκε
με κάμποσους καναλιώτες και ή κόρη του Πέσαχ, Άλέ-
γρη. Τήν κράτησαν για λίγο αλχμάλωτη, χωρίς να άποκαλυ-
φθεί ή ταυτότητά της. Η Άλέγρη, όμως, έπαθε ισχυρό
νευρωσικό κλονισμό από τό φόβο της και από τότε έμει-
νε έντελώς άνάπηρη.

Άπό τά Κανάλια άπεύθυνε στίς άρχές του Οκτώβρη
του 1943, θερμή πατριωτική διακήρυξη προς όλους τους
έλληνοεβραίους, προτρέποντάς τους να πυκνώσουν τίς τά-
ξεις τής Έθνικής Άντίστασης κατά των Γερμανών κατα-
κτητών (17). Για τή διακήρυξή του αυτή, εκδόλωσαν τή
ζωηρή ικανοποίησή τους οι άρμόδιοι παράγοντες του ΕΑΜ
και ακόμα οι άπεσταλμένοι στον ΕΛΑΣ στρατιωτικοί έκ-
πρόσωποι τής άγγλικής και τής ρωσικής Άπουστολής.

Μαζί με όλους τούς εκπροσώπους των άντιστασιακών
ομάδων, ύπόγραψε και ο Πέσαχ τήν κοινή άντιναζιστική
διακήρυξη, που στάλθηκε στους σύμμαχους και στην έλλη-
νική κυβέρνηση του Καΐρου.

Φεύγοντας από τά Κανάλια, κατέφυγε στό άπόμερο χω-
ριό Κεραμίδι (18) του Πηλίου, που άνταρτοκρατούνταν κι
αυτό. Άπό κεί άπεύθυνε θερμή έκκληση για βοήθεια προς
τους Έβραίους τής Άγγλίας, διαμέσου του Άγγλου ταγμα-
τάρχη Έρικ, που είταν ο σύνδεσμος των Άγγλων με τόν
ΕΛΑΣ. Η έκκληση αυτή έφερε σύντομα τά άποτελέσματά
της. Οί άγγλοεβραίοι έκαναν ένανο και έστειλαν ένα ση-
μαντικό ποσό με χρυσές λίρες για τούς έλληνοεβραίους.
Τά χρήματα αυτά δόθηκαν από τόν Άγγλο σύνδεσμο του
ΕΛΑΣ στην περιοχή του Όλύμπου, στό ραβίνο τής Άθή-
νας Ήλια Μπαρζελάι, που είχε καταφύγει εκεί. Ο Μπαρζε-
λάι μοίρασε τά χρήματα στους φτωχούς Έβραίους τής Λά-
ρισας και σέ άλλους ομοθρήσκους του, που είχαν καταφύ-
γει σέ κείνα τά μέρη, χωρίς να δώσει κάποια βοήθεια και
στους Έβραίους του Πηλίου.

Κατά τίς έπιχειρήσεις των Γερμανών στό Κεραμίδι, ο
Πέσαχ αντίστάθηκε ήρωικά με τούς φλογερούς, πατριωτι-
κούς λόγους του στά άπρόσιτα και άπομακρυσμένα κρη-
σφύγετα, στό πλευρό των συμπολεμιστών του, και έτσι τό
χωριό δεν έπεσε στά χέρια τους, παρά τίς άπανωτές έπιθέ-
σεις από τήν ξηρά, διαμέσου των Καναλιών, και από τή θά-
λασσα, διαμέσου του έπίνειου Καμάρι.

Όταν διαπίστωσαν οι Γερμανοί ότι ο Πέσαχ τούς ξεγέ-
λασε και εξαφανίστηκε, άφρισαν από τό κακό τους. Με τή
βοήθεια των έσασαδιτών, λεηλάτησαν τό βράδι τής 4ης
Οκτωβρίου του 1943 τό σπίτι του και ύστερα από λίγους
μήνες κατεδάφισαν και τή Συναγωγή μας. Τήν ίδια τύχη εί-
χαν, φυσικά, και όλα τά σπίτια και τά καταστήματά μας.

Ἄφου κακοποιήσαν μερικούς γείτονές του, με τή δικαιολογία ὅτι ἤξεραν καὶ δὲν φανέρωναν τὸ κρησφύγετό του, σοφίστηκαν τὸ ἐξῆς τέχνασμα:

Συγκρότησαν μία διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τῆς ἐβραϊκῆς Κοινότητας τοῦ Βόλου, με τοὺς λίγους πού εἶχαν τὴν ἀφέλεια νὰ τοὺς ἐμπιστευτοῦν καὶ νὰ παραμείνουν στὴν πόλη. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, πού χρησιμοποιοῦσε δική της σφαγίδα («ΑΡΧΙΡΑΒΙΝΟΣ ΒΟΛΟΥ»), με τὸ ἐβραϊκὸ ἐξάλφα στὴ μέση, εἶχε ὡς σκοπὸ τῆς τῆν ... προστασίας τῶν συμφερόντων τῶν ἐβραϊκῶν οἰκογενειῶν (19).

Μετὰ τὴν ἐνέργειά τους αὕτη, οἱ Γερμανοὶ τοιχοκόλλησαν σὲ καίρια σημεῖα τῆς πόλης τὴ διαταγὴ τοῦ περιβόητου διοικητῆ τῶν Ες - Ες τῆς Ἑλλάδας STROOP, τῆς 3/10/1943. Σύμφωνα με τὸ ἄρθρο 4 τῆς διαταγῆς αὐτῆς, ὅσοι ἐκρुβαν τοὺς Ἑβραίους, τοὺς παρείχαν ἄσυλο ἢ τοὺς βοηθοῦσαν νὰ δραπετεύσουν, θὰ μεταφέρονταν στὰ στρατόπεδα συγκεντρώσεως, ἐφόσον δὲν τοὺς ἐπιβαλλόταν πιὸ βαρύτερη ποινή.

Τὸν ἀρχираβίνο Πέσαχ τὸν ἐπικήρυξαν με σημαντικό χρηματικὸ ποσὸ, ἀλλὰ δυστυχῶς γι' αὐτοὺς δὲν βρέθηκε κανένας προδότης. Ὅλοι οἱ βολιώτες καὶ οἱ πηλιοριτες, βοήθησαν ἀποτελεσματικὰ τὸ ἐβραϊκὸ στοιχεῖο. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσή ὁ Πέσαχ ἔστειλε θερμὸ εὐχαριστήριο μήνυμα στὸν ΕΔΕΣ καὶ στὸν ΕΛΑΣ, γιὰ τὴν προστασία πού πρόσφεραν ὅλες οἱ ἀντιστασιακὲς ὁμάδες στὸ ποίμνιό του (20).

ΜΕΡΟΣ Δ'. Ο ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ

Μετὰ τὴν ἀποχώρησή τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων τῆς κατοχῆς, ὅλος ὁ κόσμος ἀνάσανε με ἀνακούφιση. Οἱ διωγμένοι Ἑβραῖοι γύρισαν στὰ σπιτία τους καὶ στίς δουλειές τους καὶ ἡ ζωὴ πῆρε σιγὰ - σιγὰ, τὴν παλιὰ ὄψη της. Ἀπὸ τοὺς 135 ἐκτοπισμένους, οἱ 130 κατακρεουργήθηκαν ἀπ' ἀνθρώπου στὸ Μπικρενάου τῆς Πολωνίας, (21) καὶ οἱ ἄλλοι 5 ἐπέστρεψαν στὸ Βόλο. Χάρη στὴν ἐξυπνάδα, στὴν τόλμη καὶ στὴν αὐτοθυσίᾳ τοῦ ἀρχираβίνου της, ἡ ἐβραϊκὴ παροικία τοῦ Βόλου εἶχε τὰ πιὸ λίγα θύματα, συγκριτικὰ με τίς ἄλλες θεσσαλικὲς ἐβραϊκὲς κοινότητες. Ἡ Κοινότητά μας, δηλ. ἀπὸ τὰ 1.200 μέλη της, πού εἶχε μετὰ τὴν ἐναρξὴ τοῦ διωγμοῦ, ἔχασε 130 άτομα, ἥτοι ποσοστὸ ἀπωλειῶν 10,8%.

Ὁ Πέσαχ, πού εἶχε χάσει ἀπὸ κατάθλιψη τὴ γυναῖκα του Σάρα στίς 22 - 10 - 1944, καταστραμμένος οικονομικὰ ἀπὸ τὴν κατοχὴ καὶ ἀπὸ τοὺς σεισμούς τοῦ 1955, πέθανε στὴ Θεσ/νίκη στίς 13 - 11 - 1955 καὶ θάφτηκε στὰ Ἱεροσόλυμα, στὸ «Λόφο τῶν Σοφῶν», με δαπάνες τοῦ Ἰσραήλ.

Θὰ κλείσουμε τὸ ἱστορικὸν μας αὐτό, με τὴν ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς Ἀθῆνας, πού ἐπισφραγίζει τὰ ὅσα ἀναφέραμε.

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἐν Ἀθήναις τῇ 7 Ἰουλίου 1949
Τῷ Σοφολογιωτάτῳ Ἀρχираβίνῳ Βόλου
Κυρίῳ Μωυσῇ Συμεῶν Πεσάχ
Βόλος

Μετὰ πολλῆς χαρᾶς καὶ ἀγάπης διεξήλθομεν τὸ ὑπ' ἀριθμ. 1225 ε.ε. γράμμα τῆς ὑμετέρας Σοφολογιότητος, δι' οὗ αὕτη, εὐπρεστάθῃ, ἵνα θερμὰς ἀπευθύνῃ ἡμῖν συγχαρητηρίους εὐχὰς καὶ προσρήσεις ἐπὶ τῇ ἀναρρῆσει ἡμῶν εὐδοκία τῷ Παναγᾷ, εἰς τὸν Ἀρχιεπισκοπικὸν θρόνον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, πολλὴν δ' ἐξ αὐτῶν ἡρήσθημεν τὴν ἐνίσχυσιν πρὸς συνέχισιν τῆς ποιμαντορικῆς ἡμῶν δράσεως καὶ ἀπὸ τῆς ἱερᾶς καὶ θεοφρουρητοῦ ταύτης σκοπίας, εἰς ἣν ἔταξεν ἡμᾶς τοῦ Κυρίου ἡ Χάρις.

Ἡ Ἱερὰ Συναγωγή Βόλου κατεστραμμένη ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς.

Ἐμνησθῆμεν, ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τῆς ὑμετέρας ἐπιστολῆς, τῶν κινῶν ἀγώνων καὶ τῶν κινδύνων κατὰ τοὺς σκοτεινοὺς χρόνους τῆς ἐχθρικῆς Κατοχῆς καὶ ἐν πόνῳ ψυχῆς ἀνελογίσθημεν τὸ φρικτὸν μαρτύριον τοῦ ἀδελφοῦ ἐλληνοεβραϊκοῦ στοιχείου τῆς χώρας, ὅτε ἀμείλικτος καὶ ἐξοντωτικὴ ἡ κακουργία τοῦ κατακτητοῦ ἐστρέφετο κατ' αὐτοῦ καὶ τῆς ἐλληνικῆς πατρίδος. Πᾶν ὅ,τι ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπράξαμεν κατὰ τὰς τραγικὰς ἐκείνας στιγμὰς, ἀψηφόντες οἶον-δήποτε κίνδυνον, εἴτε ἡμεῖς εἴτε οἱ ἐκασταχοῦ Σεβασμιώτατοι Ἱεράρχαι καὶ ἡ ἐλληνικὴ Ἐκκλησία ἐν γένει ἤτο ἐκτέλεσις καθήκοντος, οὐ μόνον ἐπιβαλλομένου ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς ἀνάγκης πρὸς παροχὴν βοηθείας εἰς πάσχοντας συνανθρώπους, ἀλλ' ἔχοντος κυρίως ὡς κίνητρον τὴν εἰλικρινῆ ἀγάπην πρὸς κινδυνεύοντας ἀδελφούς, τέκνα προσφιλεῖς τῆς αὐτῆς Μητρὸς Ἑλλάδος, ἀποτελοῦντα ἀναπόσπαστον τμῆμα τοῦ λαοῦ της, ἅτινα πάντοτε προθύμως καὶ ἐνεργῶς προσφέρουσι τὴν πολύτιμον συμβολὴν αὐτῶν πρὸς δόξαν καὶ εὐημερίαν τῆς φιλότατης Πατρίδος, εἰς οὐδὲν ὑπολείπομενα καὶ κοινοὺς λογιζόμενα τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας καὶ μετ' αὐταπαρνήσεως, εἰς αὐτάς συμμετέχοντα.

Εὐχαριστοῦντες ὁθεν θερμῶς τὴ ὑμετέρα φίλη Σοφολογιότητι, ἐπὶ τῇ ἐκδηλώσει τῶν πρὸς ἡμᾶς ἀγαθῶν καὶ φιλοφρόνων αἰσθημάτων, εὐχόμεθα ἀπὸ καρδίας ὅπως ὁ Ὑψιστος κατευθύνῃ τὰ διαβήματα αὐτῆς κατὰ τὸ Θεῖον Του θέλημα, διαφυλάττων αὐτὴν ἐν ὑγείᾳ καὶ πᾶν ἀγαθὸν χαριζόμενος αὐτῇ τε καὶ τῷ ἀδελφῷ καὶ λίαν ἡμῖν ἀγαπητῷ ἱσραηλιτικῷ κόσμῳ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τούτοις διατελοῦμεν μετ' ἀγάπης βαθείας
ὁ Ἀθηνῶν Σπυριδῶν

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 1) Μ. ΜΟΧΛΟ - Ι. ΝΕΧΑΜΑ, Ἱστορία τοῦ διωγμοῦ τῶν Ἰσραηλινῶν τῆς Θεσ/νίκης καὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν ναζί (γαλλικὰ - ἐλληνικά) IN MEMORIAM, Θεσ/νίκης Α1948, Β1949, 1953 (BUENOS AIRES) καὶ Γ1973.
- 2) WHO'S WHO IN WORLD JEWRY NEW YORK 1955.
- 3) Β. ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ, Λάρισα Μάντρε ντ' Ἰσραήλ, Λάρισα 1959.
- 4) Πανθεσσαλικὸ Λεύκωμα, «Θεσσαλικά Χρονικά» Ἀθήνα 1965.
- 5) «Ρομάντσο» 1222/ 2 - 8 - 1966.
- 6) ΙΣ. ΚΑΜΠΕΛΗ, Ἱστορία τοῦ διωγμοῦ τῶν Ἑβραίων τῆς Θεσ/νίκης καὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν ναζί (ἀγγλικά), NEW YORK 1967.
- 7) Μεγάλη ἐγκυκλοπαίδεια τοῦ Ἰσραήλ, Ἱερουσαλὴμ, 1967.
- 8) Δημοκρατικὴ Πολιτιστικὴ Κίνηση τῆς Μαγνησίας, Γιὰ τὰ 100 χρόνια ἀπὸ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας, Ἀθήνα 1980.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Δρ. Ι. Α. ΜΑΤΑΡΑΣΣΟ: Κι ὅμως, ὅλοι τοὺς δὲν πέθαναν.

Ἀθήναι 1948, 56 - 57. Προπολεμικά ὑπῆρχαν 77.377 ἑλληνοεβραῖοι καὶ ἔμειναν μετὰ τὸ διωγμὸ 10.226.

2. Βλ. ΑΠ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ: «ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ», Ἀθήναι 1909, 164, 206, 208, 248, παρβλ. καὶ Γ. ΚΟΡΔΑΤΟΣ: Ἱστορία τῆς Ἐπαρχίας Βόλου καὶ Ἀγιάς, Ἀθήνα 1960, σελ. 144.

3. ΚΩΝ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΣ: Μνημεῖα Μακεδονικῆς Ἱστορίας, Θεσ/νίκη 1947, σελ. 158.

4. Βλ. «NUOVO DIZIONARIO GEOGRAFICO UNIVERS» Βενετία 1826, στὸ λήμμα ΒΟΛΟΣ. Παρβλ. καὶ Γ. Κορδάτος... σελ. 831.

5. Βλ. ΔΩΡΟΘΕΟΣ ΣΧΟΛΑΡΙΟΣ: Ἔργα καὶ Ἡμέραι, Ἀθήναι 1877, 207.

6. Βλ. Ν. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ: Θεσσαλία, Ἀθήναι 1880, 190.

6α. Βλ. Στὰ ἑλληνοϊσραηλικά περιοδικὰ α) Ο ΙΣΡΑΗΛΙΤΗΣ ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΟΣ, ἔκδοση τῆς Κέρκυρας (1899 - 1901) β) ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ἔκδοση τῆς Ἀθήνας (1912 - 1916), καὶ γ) ΙΣΡΑΗΛ, ἔκδοση τῶν Τρικάλων (1917 - 1919), κλπ.

7. Ἀνάμεσα στὰ θύματα εἶταν καὶ οἱ δύο γιοὶ τοῦ ἀρχιεραβίου Πέσαχ, ὁ Ἰωσήφ καὶ ὁ Συμεὼν. Εἶταν καθηγητὲς τῆς ἑβραϊκῆς γλώσσας καὶ τῆς ἑβραϊκῆς φιλολογίας στὴ Θεσ/νίκη. Συνελήφθησαν μὲ τὶς οἰκογένειές τους τὸν Ἀπρίλι τοῦ 1943.

8. Στὴν ἐπιστολὴ αὐτὴ, μὲ ἡμερομηνία 15 - 1 - 1941, ὁ ὑπουργὸς ἔγραψε: «Σοφολογιώτατε, Σας συγχαίρω διὰ τὰ τόσα ἀκραϊφνῆ, ἔθνικα αἰσθημὰ σας, τὰ ὁποῖα ἰσπεδώνουν κάθε θρησκευτικὴ διαφορὰ καὶ σὰς καθιστοῦν καθ' ὅλα ἀξίον τοῦ ἑλληνικοῦ ὀνόματος...».

9. Τοῦ χορηγήθηκε στίς 5 - 7 - 1952 ἀπὸ τὸν τότε βασιλῆα Παῦλο, μὲ βάση τὸ ὑπ' ἀριθμ. 6902/3 - 7 - 1951 ἔγγραφο τῆς Νομαρχίας τῆς Μαγνησίας ὕστερα ἀπὸ τὴν αἴτησή τῆς 16 - 3 - 1951 τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινότητος τοῦ Βόλου, καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸ Α. Π. 72226/10 - 8 - 1951 ἔγγραφο τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν Ν. Μπακόπουλου, πρὸς τὸ ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν. Παλιότερα (16 - 1 - 1939) εἶχε πάρει ἀπὸ τὸ βασιλῆα Γεώργιο Β' τὸ Χρυσὸ Σταυρὸ τοῦ Τάγματος τοῦ Φοίνικα.

10. Σὲ πρόχειρη μετάφραση ἔχει ὡς ἑξῆς:

Αὐτὸ τὸ πιστοποιητικὸ ἀπονέμεται στὸ Μωϋσῆ Συμεὼν Πέσαχ, ὡς ἐνδείξει εὐχαριστιῶν καὶ ἐκτίμησιν, γιὰ τὴ βοήθεια ποὺ πρόσφερε στοὺς ναῦτες, στοὺς στρατιῶτες καὶ στοὺς ἀεροπόρους τῆς βρετανικῆς Ἀποστολῆς τῶν Ἑθνῶν, νὰ δραπετεῦσιν, ἢ νὰ διαφύγουν τὴν αἰχμαλωσίαν τους.

11. Εἶταν στὸ μέγαρο τοῦ Περβανᾶ, στὴ γωνία τῶν ὁδῶν Ἀναληψέως καὶ Ἰωλκαῦ.

12. Εἶταν στὸ μέγαρο τοῦ Καπουρνιώτη, στὴ γωνία τῶν ὁδῶν Ἰάσονα καὶ Ἀγ. Νικολάου.

13. Πραγματικὰ ὁ Δ.Ε.Σ. ὄχι μόνον δὲν περιέκοψε τὰ χορηγούμενα μὲ δελτίο τρόφιμα στοὺς Ἑβραίους, ὅπως εἶχαν ζητήσει οἱ Γερμανοὶ, ἀλλὰ ἔστειλε, κατὰ διαστήματα, μεγαλύτερες ποσότητες μὲ τρόφιμα στὰ χωριά, γιὰ νὰ δοθοῦν στοὺς Ἑβραίους, ποὺ εἶχαν καταφύγει ἐκεῖ καὶ ὑπόφεραν ἀπὸ τὶς στερήσεις. Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Δ.Ε.Σ., τοὺς μοίρασε, μερικὲς φορὲς, τρόφιμα καὶ ἡ «Ἐπιμελητεία τοῦ Ἀνάρτη», βελτιώνοντας, κάπως, τὴ δεινὴ θέση τους.

14. Ὁ νομάρχης εἶχε πληροφορηθεῖ ἀπὸ τὸ Γερμανὸ πρόξενο Χέλμουτ Σέφελ ὅτι ἡ ἀπόφαση γιὰ τὸν ἐκτοπισμὸ τῶν Ἑβραίων εἶταν ἀμετάκλητη. Συνεπῶς τὸ μόνο ποὺ ἔμενε νὰ κάνουν εἶταν νὰ φύγουν ὅσο γρηγορότερα μπορούσαν.

15. Φαίνεται πὼς ἤθελαν νὰ διαπιστώσουν τὴν ἀκρίβεια τοῦ κα-
ταλόγου, ποὺ θὰ τοὺς ὑπόβαλεν ὁ ἀρχιεραβίος.

16. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι οἱ Ἀρχεὲς τῆς Ἀντίστασης, ἀπὸ τὴν πρώτη κιόλας στιγμῇ, ἔδειξαν βαθιὰ συμπόνοια γιὰ τοὺς κατατρεγμένους Ἑβραίους καὶ τοὺς συμπαράσταθηκαν ποικιλότροπα δταν βγήκαν στὰ βουνά.

17. Ἡ συμβολὴ τῶν Ἑβραίων στὴν Ἀντίσταση τοῦ Λαοῦ μας, ὑπῆρξε σημαντικὴ. Ὅλοι οἱ νέοι πλαισίωσαν τὶς ἀντιστασιακὲς ὁμάδες καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἔπεσαν ἥρωικά, μὲ τοὺς συμπολεμιστὲς τους στὰ βουνά.

18. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειώσουμε ὅτι τὸν καιρὸ ποὺ βρισκόταν στὸ Κεραμίδι, ἔφτασαν ἐκεῖ μὲ τὰ τρόφιμα τοῦ Δ.Ε.Σ. καὶ τρόφιμα, καθὼς καὶ φαρμακευτικὸ ὕλικο γιὰ τὴν οἰκογένειά του. Τὰ εἶχε στ' αἶμα ἐκεῖ ὁ μητροπολίτης Ἰωακείμ. Ὁ Πέσαχ, ὅμως, δὲν τὰ κράτησε γιὰ δική του χρῆση καὶ ζήτησε νὰ διανεμηθοῦν κι αὐτὰ μαζί μὲ τὰ ἄλλα ἐφόδια τῆς ἀποστολῆς.

19. Ὅπως εἶδαμε παρσπάνω τὸ θέατρο αὐτὸ τελείωσε τὸ Μάρτι τοῦ 1944 μὲ τὴ σύλληψη καὶ τὴν ἐκτόπισή τους στὴν Πολωνία.

Οἱ Ἑβραῖοι
στόν Κόσμο

ΥΠΟΜΝΗΜΑ ΣΤΟΝ ΠΡΟΕΔΡΟ ΡΕΗΓΚΑΝ

ΣΕ ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΩΝ ΠΡΟΤΑΣΕΩΝ ΤΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΜΕΣΑΝΑΤΟΛΙΚΟ

Τῶν προέδρων τῶν Ἑβραϊκῶν

Ὁργανώσεων τῶν Η.Π.Α.

Σὲ ἀπάντηση τῶν προτάσεων τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1982 τοῦ Προέδρου Ρέηγκαν γιὰ τὸ Μεσανατολικὸ, ἡ Διάσκεψη τῶν Προέδρων τῶν Ἑβραϊκῶν Ὁργανώσεων τῶν Η.Π.Α. τοῦ ἀπέστειλε, στίς 7 Σεπτεμβρίου, τὸ παρακάτω ὑπόμνημα:

Κυρίες Πρόεδρε,

Ἡ πρὸς τὸ ἔθνος ὁμιλία σας τῆς 1ης Σεπτεμβρίου ὑπῆρξε τόσο σημαντικὴ, ποὺ ἀπαιτεῖ ἀνάλυση καὶ μελέτη. Προσπάθησα νὰ τὸ κάνω τοῦτο σὲ συνεννόηση μὲ τοὺς συναδέλφους μου στὴ Διάσκεψη τῶν Προέδρων, ὥστε νὰ συμμερισθῶ μαζί σας τὴν κοινὴ συνισταμένη τῶν μεταξύ μας βασικῶν ἀπόψεων. Ὡς ἐκ τούτου, παρακάτω καταγράφεται ἡ ἀντίδρασή μας στίς προτάσεις σας:

1. Χαιρετίζουμε τὴν προσπάθειά σας νὰ φέρετε τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη πίσω στὴν τράπεζα τῶν διαπραγματεύσεων. Ἡ διακοπὴ τῶν συνομιλιῶν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἐδῶ καὶ πολλοὺς μῆνες, δὲν ὑπῆρξε θετικὰ οὔτε τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἀραβοϊσραηλινῆς εἰρήνης οὔτε καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Συμφωνίας τοῦ Camp David, ποὺ ὀδήγησε στὴ συνθήκη μεταξύ Ἱερουσαλὴμ καὶ Καΐρου. Ἡ ἐπίμονη ἀρνησιμὴ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἰορδανίας καὶ τῶν Παλαιστινίων Ἀράβων νὰ συμμετάσχουν στίς εἰρηνευτικὲς συνομιλίες ὑπῆρξε ἕνας ὀλέθριος παράγοντας, ποὺ προκάλεσε τὴν ἀπομάκρυνση τῆς Μεσανατολικῆς εἰρηνευτικῆς διαδικασίας.

2. Ἐπικροτοῦμε ἰδίαιτερα τὴν πρόσκλησή σας πρὸς ὅλα τὰ ἀραβικά κράτη νὰ ἀποδεχθοῦν τὴν πραγματικότητα τοῦ Ἰσραήλ, σὰν μία ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν πρόοδο πρὸς τὴν εἰρήνην. Ἀποτελεῖ βαθύτατη πεποίθησή μας ὅτι στὴν παραπάνω ἀποδοχὴ ἔγκειται τὸ κλειδί γιὰ μιὰ δίκαιη καὶ μόνιμη ἐπίλυση τῆς Μεσανατολικῆς διαμάχης καὶ τὴ διασφάλιση τῶν ἐνδιαφερόντων τῆς ἐθνικῆς ἀσφαλείας τῆς χώρας μας. Ἔως ὅτου τὰ ἀραβικά κράτη, ποὺ περιστοιχίζουν τὸ Ἰσραήλ, ἀκολουθήσουν τὴν πρωτοβουλία τῆς Αἰγύπτου καὶ συναντηθοῦν πρόσωπο μὲ πρόσωπο μὲ εκπροσώπους τοῦ ἑβραϊκοῦ κράτους στὸ τραπέζι τῶν διαπραγματεύσεων, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξει μιὰ πραγματικὴ Μεσανατολικὴ εἰρήνη. Ἡ ἐπίμονη καὶ ἀνυποχώρητη ἀρνησιμὴ τῆς Ἰορδανίας, τῆς Συρίας, τῆς Σαουδικῆς Ἀραβίας καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἀραβικῶν κρατῶν (πλὴν τῆς Αἰγύπτου) νὰ ἀναγνωρίσουν τὴ δίκαιη καὶ νόμιμη θέση τοῦ Ἰσραήλ στὴ Μέση Ἀνατολή, παρεμπόδιζε τὴν εἰρήνην καὶ προκάλεσε

τὸν πόλεμο στὴν περιοχή. Μόνον ὅταν αὐτές οἱ ἀραβικές κυβερνήσεις θὰ εἶναι διατεθειμένες νὰ διαπραγματευθοῦν, τότε μόνο δύναται ἡ εἰρήνη νὰ καταστεί δυνατή.

3. Εἴμαστε ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὴν ἀναγνώρισή σας ὅτι ἡ ἀραβική ἀποδοχή τῆς «ἀδιαμφισβήτητης νομιμότητας τοῦ Ἰσραήλ» ἀποτελεῖ τὸ sine qua non οἰασδήποτε νέας ἀμερικανικῆς πρωτοβουλίας. Ὑποστηρίζουμε πλήρως τὴ διακήρυξή σας ὅτι δὲν πρέπει νὰ ὑπάρξει παλαιστινιακὸ κράτος στὴ Δυτική Ὀχθὴ καὶ ὅτι τὸ Ἰσραήλ δὲν θὰ ὑποχρεωθεί νὰ ἐπιστρέψει στὰ πρό τοῦ 1967 σύνορά του. Οἱ δηλώσεις αὐτές προσδίδουν βαρύτητα καὶ περιεχόμενο στὴν ἀπὸ μέρους σας εὐπρόσδεκτη ἐπαναβεβαίωση τῆς «ἀταλάντευτης» προσηλωσέως τῆς χώρας μας στὴν ἀσφάλεια τοῦ Ἰσραήλ.

Ἀκριβῶς, ὅμως, ἐξαιτίας τῆς παραπάνω ὑποσχέσεως γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ Ἰσραήλ, σημειώνουμε ὀρισμένα ἄλλα σημεῖα τῆς ὁμιλίας σας, τὰ ὁποῖα φαίνονται σὲ μᾶς ὡς ἀντιφατικά πρὸς τὸ βασικὸ πλαίσιο πού τόσο καλῶς ἐκφράζετε.

4. Ὡς ἐκ τούτου δὲν μπορούμε νὰ ἀποκρύψουμε τὴν ἀπογοήτευσή μας σχετικὰ μὲ τὴ δήλωσή σας περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ. Εἴμαστε, βέβαια, ἱκανοποιημένοι πού ἐπαναλάβατε τὴν πεποίθησή σας ὅτι ἡ Ἱερουσαλὴμ πρέπει νὰ παραμείνει ἀδιαιρέτη, ἀλλὰ θορυβηθήκαμε ἀπὸ τὴν πρότασή σας ὅτι τὸ θέμα τῆς κυριαρχίας θὰ πρέπει νὰ ἀποφασισθεῖ μέσω διαπραγματεύσεων. Πιστεύαμε ἀπὸ παλαιότερες δηλώσεις σας ὅτι ἀποτελοῦσε θέση σας — τὴν ὁποία ἡ Διασκέψη τῶν Πρόεδρων ὑποστηρίζει ἀπερίφραστα — ὅτι, ὄχι μόνο ἡ Ἱερουσαλὴμ δὲν πρέπει νὰ διαιρεθεῖ ἐκ νέου, ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ παραμείνει ὑπὸ ἰσραηλινὴ κυριαρχία, ὥστε ἡ εἰρήνη νὰ βασιλεῦει στὴν Ἁγία Πόλη καὶ ὅλες οἱ θρησκείες νὰ χαίρονται πλήρη καὶ ἐλεύθερη προσέλαση στοὺς ἁγίους τόπους τους, πού μόνη ἡ ἰσραηλινὴ κυριαρχία ἔχει διασφαλίσει. (Θὰ ἐνθυμεῖσθε, κ. Πρόεδρε, ὅτι κατὰ τὰ 19 χρόνια τῆς ἰορδανικῆς κατοχῆς τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς Ἱερουσαλὴμ δὲν ἐπιτρεπόταν στοὺς Ἑβραίους ἡ διέλευση στὴν Παλιά Πόλη γιὰ νὰ προσευχηθοῦν στὸ Δυτικὸ Τείχος τοῦ ἀρχαίου Ναοῦ. Ἀλλὰ ἀκόμα καὶ στοὺς Μουσουλμάνους πού κατοικοῦσαν στὸ Ἰσραήλ ἀπαγορευόταν ἐπίσης, ἀπὸ τὴν ἰορδανικὴ ἀρχὴ τὸ δικαίωμα νὰ εἰσέλθουν στὴν Παλιά Πόλη γιὰ νὰ προσευχηθοῦν στὸ Τέμενος Αἶ — Αἶσα).

5. Τὸ σοβαρότερο ὅλων, ὅμως, εἶναι ἡ διαφοροποίηση τοῦ ρόλου τῆς κυβερνήσεώς μας, πού ἡ δήλωσή σας καθιστᾷ σαφῆ. Ἡ Ἀμερική δὲν θὰ εἶναι πλέον μεσολαβητὴς στὴς ἀραβοϊσραηλινές διαπραγματεύσεις, ἐφόσον, βέβαια, ὁποιοδήποτε ἀραβικὸ κράτος εἶναι ἔτοιμο νὰ διαπραγματευθεῖ. Ἀντιθέτως, ἡ κυβέρνησή σας πρότεινε τὴ δική της λύση στὴ διαμάχη, προλαμβάνοντας ἔτσι τὴν διαπραγματεύσεις πού ὑπαγορεύονται ἀπὸ τὴν συμφωνίαν τοῦ Camp David.

Ἐπιπλέον διαφαίνεται νὰ ἐπιζητεῖτε τὴν ἐπίλυση αὐτῶν τῶν προβλημάτων τώρα, πρὶν ἀπὸ τὴν πάροδο τῆς πενταετοῦς μεσολαβητικῆς περιόδου πού ἀπαιτεῖται ἀπὸ τοὺς ὅρους τοῦ Camp David. Αὕτῃ ἡ μεταβατικὴ περίοδος ἀναγνωριζόταν σαφῶς ὡς ὁ χρόνος κατὰ τὸν ὁποῖο οἱ Ἰσραηλινοὶ καὶ οἱ Παλαιστίνιοι Ἀραβες θὰ μπορούσαν νὰ καταλήξουν σὲ ἓνα modus vivendi — ἓναν τρόπο νὰ ζήσουν ἀπὸ κοινού — πού θὰ ὑπηρετοῦσε τὴ δημιουργία ἁρμονικῶν σχέσεων ἐπὶ τῆς βάσεως μιᾶς τελικῆς αὐτονομίας πού θὰ συμφωνιόταν. Μιὰ παρόμοια σταδιακὴ ἀντιμετώπιση, ἐάν πρόκειται νὰ ἔχει μόνιμη ἀξία στὴν εἰρηνευτικὴ διαδικασία δὲν μπορεῖ νὰ τηλεσκοπηθεῖ στὴν σύντομα καθορισθεῖσα λύσεις πού περιέχονται στὴν πρότασή σας.

Ἔτσι, κ. Πρόεδρε, καὶ χωρὶς νὰ ὑπεισέλθουμε στὰ θετικά σημεῖα αὐτῶν τῶν προτάσεων, πιστεύουμε ὅτι ἡ ἐκφρασθεῖσα θέση σας παραβιάζει τὸ πνεῦμα τοῦ Camp David διότι ἀντικαθιστᾷ ἓνα συγκεκριμένο ἀμερικανικὸ σχέδιο μὲ ἐλεύθερες συναλλαγές, πού εἶναι ἀπαραίτητες, ἐάν τὰ μέρη τῆς διαμάχης πρόκειται νὰ ἐπιλύσουν τὴν διαφορά τους.

Κατὰ τὴν κρίση μας, τοῦτο ἀποτελεῖ λάθος βῆμα, σὲ λάθος χρόνο καὶ γιὰ λάθος λόγους. Δὲν ὀφείλεται στὴν πολιτικὴ ἀποικισμοῦ τοῦ Ἰσραήλ στὴν Ἰουδαία καὶ τὴ Σαμάρεια τὸ ὅτι οἱ Παλαιστίνιοι Ἀραβες καὶ ὁ βασιλιάς Χουσεΐν ἀρνήθηκαν νὰ καθίσουν μὲ τὸ Ἰσραήλ στὸ τραπέζι τῶν διαπραγματεύσεων. Μᾶλλον ἡ ἀπὸ μέρους τοῦς ἀπόρριψη τῆς δίκαιης καὶ νόμιμης παρουσίας τοῦ Ἰσραήλ στὴ Μέση Ἀνατολή ἀποτελεῖ θεμελιώδες ἐμπόδιο στὴ Μέση Ἀνατολή, γιὰ τὴν περαιτέρω πρόοδο τῶν ἀραβοϊσραηλινῶν σχέσεων.

Ὑπάρχουν λόγοι νὰ πιστεύουμε — καὶ πιστεύουμε ὅτι τέτοιοι λόγοι ἐξακολουθοῦν νὰ ἰσχύουν — ὅτι, μετὰ τὴν ἐκδίωξη τῶν τρομοκρατῶν τῆς ΟΑΠ ἀπὸ τὴ Βηρυτό, οἱ Παλαιστίνιοι Ἀραβες πού διαβιοῦν στὴ Δυτικὴ Ὀχθὴ καὶ τὴ Γάζα θὰ εὗρισκαν τὸ θάρρος νὰ ἀρχίσουν ἓνα διάλογο μὲ τὸ Ἰσραήλ, μὲ βάση τοὺς ὅρους τῆς πενταετοῦς περιόδου — αὐτονομίας, πού ὑπαγορεύονται στὴ Συμφωνία τοῦ Camp David. Γνωρίζουμε ὅτι δολοφόνοι τῆς ΟΑΠ κατὰ τὴν πάροδο τῶν ἐτῶν ἐξόντωσαν ἑκατοντάδες Παλαιστίνιους Ἀραβες πού ἦσαν διατεθειμένοι νὰ συνυπάρξουν εἰρηνικά μὲ τὴν ἄλλη πλευρά. Τώρα ἡ ΟΑΠ ἔχει ἀπομακρυνθεῖ καὶ ἡ ἀπειλὴ πού ἀντιπροσώπευε ἔπαψε νὰ ὑφίσταται. Δὲν θὰ πρέπει νὰ παράσχουμε στοὺς Παλαιστίνιους τὸ χρόνο νὰ ἀνακαλύψουν τὴ ζωὴ τους, ὥστε νὰ διαπραγματευθοῦν μὲ τὸ Ἰσραήλ; Δὲν θὰ ἦταν αὕτῃ μιὰ πῶς λογικὴ ἀντιμετώπιση — μιὰ λύση στὴν ὁποία θὰ κατέληγαν μόνο τοὺς τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη, παρὰ ἀπὸ μιὰ ἀνωθεν ἐπιβαλλόμενη;

Κύριε Πρόεδρε, ὑπῆρξε καὶ παραμένετε ἐνθερμος ὑποστηρικτὴς τοῦ δημοκρατικοῦ συμμάχου τῆς χώρας μας, τοῦ Ἰσραήλ. Ἐπιθυμοῦμε νὰ σημειώσουμε, ὅμως, ὅτι τὰ ἱστορικὰ ἐπιτεύγματα τοῦ Ἰσραήλ, τῆς ἐκκενώσεως τοῦ Λιβάνου ἀπὸ τοὺς τρομοκράτες τῆς ΟΑΠ, διανοίγουν μιὰ νέα ἐποχὴ ὅπου, γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸ 1964, ἡ παλαιστινιακὴ ἀραβικὴ κοινότητα τῆς Δυτικῆς Ὀχθῆς θὰ καταστῇ ἱκανὴ νὰ ἀποφασίσει μόνη τῆς νὰ διαπραγματευθεῖ μὲ τὸ Ἰσραήλ, ἀπελευθερωμένη ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τῆς τρομοκρατίας τῆς ΟΑΠ. Αὐτὸς εἶναι ὁ χώρος ὅπου ἡ ἐπιρροὴ τῆς χώρας μας πρέπει νὰ καθοδηγηθεῖ — ὄχι προκαταλαμβάνοντας τὴν διαπραγματεύσεις, ἀλλὰ προτείνοντας ὅρους διακανονισμοῦ.

Ἄς ἀφήσουμε, κ. Πρόεδρε, τὴ σκὼνη τοῦ Λιβάνου νὰ κατακαθίσει. Ἄς παροτρύνει ἡ χώρα μας τοὺς Παλαιστίνιους τῆς Δυτικῆς Ὀχθῆς καὶ τὸ βασιλιά τῆς Ἰορδανίας νὰ προσέλθουν στὸ εἰρηνευτικὸ τραπέζι, χωρὶς καμιά ἄλλη προϋπόθεση, πλην τῆς ἀναγνώρισέως τοῦ Ἰσραήλ. Τότε καὶ μόνον τότε, πιστεύουμε, θὰ μπορέσει ἡ χώρα μας νὰ βοηθήσει τὸ Ἰσραήλ καὶ τοὺς Ἀραβες γειτόνους του νὰ προχωρήσουν στὴν ἀμοιβαία ἀποδοχὴ καὶ στὴν εἰρήνη ἐκείνῃ πού ὅλοι ποθοῦμε.

ΒΡΕΤΑΝΟΣ ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΟΣ ΑΝΑΛΥΕΙ ΓΙΑΤΙ ΤΟ ΙΣΡΑΗΛ ΑΠΕΤΕΛΕΣΕ ΣΤΟΧΟ ΤΩΝ ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

ΛΟΝΔΙΝΟ: Ὁ πόλεμος τοῦ Ἰσραήλ στὸ Λίβανο ὑπῆρξε τὸ πλέον «ἐκμεταλλεύσιμο στοιχεῖο» τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημερώσεως στὴ σύγχρονη ἐποχὴ, σύμφωνα μὲ δηλώσεις τοῦ ἀρθρογράφου τῆς βρετανικῆς ἐφημερίδας «Ομπζέρ-

Η ΕΒΡΑΪΚΗ ΓΛΩΣΣΑ ΣΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Β' ΜΕΡΟΣ

(Συνέχεια από τό φύλλο 52/Όκτωβρίου 1982)

Όσα είπομεν μέχρι τούδε αποτελούν τήν γενικήν ὄψιν τοῦ ζητήματος. Τά σημερινά λοιπόν συνοπτικά Εὐαγγέλια ἀντιπροσωπεύουν δευτέραν φάσιν τῆς ἀρχεγόνου χριστιανικῆς φιλολογίας, διότι ἠντλησαν ἀπό πηγάς, τὰς ὁποίας εἶχον συντάξει ἄμεσοι μαθηταί σύγχρονοι τουλάχιστον τοῦ Ἰησοῦ, καί γεγραμμένας κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰς ἑβραϊκὴν γλῶσσαν. Ἀς ἰδῶμεν τώρα ἐάν δυνάμεθα νά εὕρωμεν τεκμήρια, ἀποδείξεις, ἔστω καί ἐμμέσους, περί τούτου εἰς τὰ ἡμέτερα εὐαγγελικά βιβλία. Τό πρῶτον τεκμήριον εἶναι ἡ ἀναντίρρητος σημιτική χροιά τήν ὁποίαν ἔχουν αἱ φράσεις τοῦ Εὐαγγελίου, τοῦθ' ὅπερ εὐκόλως ἐξηγεῖται, ἐάν ὑποτεθῇ ὅτι ὑπῆρξεν ἑβραϊκόν πρωτότυπον μεταφρασθέν ἀπό τοὺς Εὐαγγελιστάς. Ὁποῦδήποτε ἀνοίξῃ ἐν κεφάλαιον τῶν συνοπτικῶν, ὁ γνωρίζων τήν ἑβραϊκὴν δύναται νά τό μεταφράσῃ ἀκόπως εἰς τήν γλῶσσαν τῆς Βίβλου. Μάλιστα, πολύ συχνά ἡ ἑλληνική δέν εἶναι παρά μόνον προσωπεῖον, τό ὁποῖον σκεπάζει πρόσωπον ἑβραϊκόν. Εἰς τό Α' κεφάλαιον τοῦ Ἀγ. Λουκᾶ αἱ ἑβραϊκαί λέξεις ἔρχονται σχεδόν

αὐθόρμητοι εἰς τὰ χεῖλη τοῦ ἔχοντος γνώσιν τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς. Ἰδέ τό 42 ἐδάφιον τοῦ ἀνω κεφαλαίου, ἀναφερομένου εἰς τόν χαιρετισμόν τῆς Ἐλισάβετ. «Εὐλογημένη σύ ἐν γυναιξί καί εὐλογημένος ὁ καρπὸς τῆς κοιλίας σου». Καί εἰς τό 46 ἐδαφ. ὁ περίφημος ὕμνος τῆς Μαρίας³¹ «Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τόν Κύριον», κλπ.

Δέν φαίνεται ἀληθὴς περικοπὴ τῆς ἑβραϊκῆς Γραφῆς;

Ἄλλ' ἐκ τούτων δέν εἶναι δυνατόν νά ἐξαχθῇ ὁριστικόν συμπέρασμα. Διότι τό ἑλληνικόν κείμενον ἡδύνατο νά ἀντικατοπτρίζῃ καί τήν ἀραμαϊκὴν, ἡ ὁποία εἶναι σημιτική διάλεκτος ἐπίσης, καί τῆς ὁποίας ἔκαμαν χρῆσιν μερικοὶ συγγραφεῖς τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς, (Δανιήλ, Ἑσδρά κλπ). Πράγματι ταύτην τήν γνώμην ἔχουν πολλοὶ λόγιοι, ὁ Wellhausen, ὁ Nestle καί ἄλλοι. Ἀφ' ἑτέρου δέν πρέπει νά λησμονῶμεν ὅτι οἱ γράψαντες τὰ Εὐαγγέλια ἦσαν Ἑβραῖοι καί, ἐπομένως, ὅτι καί γράφοντες τήν ἑλληνικὴν, μετεχειρίζοντο φράσεις ἰδιαζούσας εἰς τό μητρικόν των ἰδίωμα, ἐδίδον δηλαδή εἰς τήν ἑλληνικὴν μίαν χροιάν ἑβραϊκὴν, καθὼς ἔκαμαν καί οἱ μεταφρασταί τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς. Αὐτοὶ ἐσκέπτοντο ἑβραϊστί καί διὰ τοῦτο καί ἡ μορφή τῆς γλώσσης των ἔπρεπε νά περιέχῃ τι ξένον εἰς τό πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· μάλιστα μερικοὶ (Koening) κάμνουν ρητῶς λόγον περί ἰουδαιοελληνικῆς γλώσσης, καθὼς γίνεται σήμερον λόγος περί ἑβραιοῖσπανικῆς καί ἑβραιογερμανικῆς κλπ. Ὁ μαθηματικὸς Κλεομήδης, σκώπτων τὰ ἑλληνικά τοῦ Ἐπικούρου, λέγει ὅτι περιέχουν ἐκφράσεις «ἰουδαϊκάς» ἐκ τῶν ἐν χρήσει εἰς τὰς Συναγωγάς. (Schurer III³ 95 ἀρ. 18). Οὕτω θά ἡδυνάμεθα νά παραδεχθῶμεν τό αὐτό διὰ τὰ Εὐαγγέλια· δηλαδή ὅτι ἐγράφησαν πρωτοτύπως ἀπὸ Ἑβραίους μέ ἑβραϊκόν πνεῦμα (Δάλμαν Worte Jesu 1898), ὥστε ἐάν ἡ εἰρημένη ἀποδείξις δέν ἀρκεῖ διὰ τήν ὑπόθεσιν μας, ἂς ζητήσωμεν ἄλλας ἀποδείξεις πλέον εἰδικὰς καί λεπτομερεῖς. Ἀπὸ μίαν μικράν ὁπὴν εἰς τόν τοῖχον πολλάκις δέν καταρθῶνμεν νά περιπτύξωμεν μέ τό βλέμμα μας ἐκτεταμένην πεδιάδα:

Ἰδοὺ ὀλίγα παραδείγματα.

Α) Τό κεφάλαιον Γ' τοῦ Ματθαίου περιέχει τοὺς περίφημους λόγους Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἰς τοὺς Ἑβραίους Ἱερουσαλὴμ. Τό 9ον ἐδάφιον λέγει: «Καί μή δόζητε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς. Πατέρα ἔχομεν τόν Ἀβραάμ· λέγω γάρ ὑμῖν ὅτι δύναται ὁ Θεὸς ἐκ τῶν λίθων τούτων ἐγεῖραι

Βερ». Δρ. Κόννορ Κ. Ο' Μπράιαν.

Μιλῶντας ἐνώπιον μίας μεγάλης συγκεντρώσεως διακεκριμένων ἐκπροσώπων τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημερώσεως, κατὰ τὴ διάρκειαν γεύματος ποῦ δόθηκε πρὸς τιμὴν ταῦν ἀπὸ τὸ «Μπόρντ ὅφ Ντέμπουτις», (ΚΙΣ Ἀγγλίας), ὁ Δρ. Ο' Μπράιαν — ἡ συμπαράσταση τοῦ ὁποίου πρὸς τὸ Ἰσραὴλ τόνισθηκε μέ εὐγνωμοσύνη ἀπὸ φλόκληρην τὴν ἑβραϊκὴν κοινότητα — ἀνέλυσε τοὺς λόγους ποῦ κατὰ τὴ γνώμην του κατέστησαν τό Ἰσραὴλ στόχο τῶν μέσων μαζικῆς ἐνημερώσεως κατὰ τὴ διάρκειαν τοῦ πολέμου.

Ἐνας πόλεμος, τὸν ὁποῖο τό κοινὸ ἔχει τὴ δυνατότητα νά παρακολουθῇ ἀπὸ τήν τηλεόραση, διεγείρει πάντοτε ἰσχυρὰς πιέσεις ἀπὸ μέρους τῆς κοινῆς γνώμης. Δέν ἀμφιβάλω καθόλου, εἶπε ὁ Δρ. Ο' Μπράιαν, πὺς ἂν τό βρετανικὸ καί τό ἀμερικανικὸ κοινὸ εἶχε τὴ δυνατότητα νά δεῖ τις συνέπειες τῶν βομβαρδισμῶν τοὺς ἐπὶ τῶν γερμανικῶν πόλεων, θά ὑπῆρχε κάποια συμφωνία μέσω διαπραγματεύσεων μέ τόν Χίτλερ.

Σύμφωνα μέ αὐτὰ τὰ δεδομένα, τόνισε ὁ Δρ. Ο' Μπράιαν, ὁ βαθμὸς κατανόησεως τῆς πολυπλοκῆς καταστάσεως ἀπὸ μέρους τῆς δημόσιας κοινῆς γνώμης ὑπῆρξε «πολύ χαμηλός, συγκριτικὰ μέ τις συναισθηματικὰς ἐντυ-

πώσεις ποῦ δημιουργήσε ἡ τηλεόραση, παρόλον ὅτι κατὰ ἓνα μεγάλο ποσοστὸ τό συναίσθημα αὐτὸ ὑπῆρξε ἀρκετὰ εἰλικρινές».

Ἐπιπλέον ὁ Δρ. Ο' Μπράιαν ἐπέκρινε τὴν ὁρολογία ποῦ χρησιμοποιήθηκε γιὰ τὴν ἀναμετάδοση τοῦ πολέμου. Ὁ ὁρὸς «εἰσβολή», εἶπε, «μοιραίως ὑποδλώνει κατὰ τελεῖως διαφορετικὸ πρὸς τὴν πραγματικότητα. Αὐτὸ ποῦ δέν διαφάνηκε εἶναι ὅτι ὁ Λίβανος, κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπταετία, ἀπετέλεσε οὐσιαστικὰ μιά πολιτικὴ ζούγκλα». Παρομοίως ἐκφράσεις ὅπως «στρατόπεδα προσφυγῶν», δέν βοηθοῦν στό νά ἀποδοθεῖ ἡ σημασία τῶν ἀποθηκῶν ὀπλων τῶν τρομοκρατῶν.

Ὁ Δρ. Ο' Μπράιαν ἀναφέρθηκε ἐπίσης στὴν ἀναποφευκτὴ συμπάθεια ὁρισμένων ἀνταποκριτῶν ὑπὲρ ἐκείνου ποῦ οἱ ἴδιοι δαισιθάνθησαν ὅτι ἀποτέλεσε τὸν ἀδίκημένο τῆς καταστάσεως, προσθέτοντας καί τὴν ἑλλειψὴν συμπαθείας τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν γιὰ τὸ Ἰσραὴλ. Ὁ ἴδιος εἶπε ἀρθρογράφου στὸν «Ομπζέρβερ» «διότι δαισιθάνθηκα τὴν ὑπαρξὴ κάποιας ἐλλείψεως ἰσορροπίας. Δαισιθάνθηκα κάποια μονοφωνικὴ συγχωροδία καί ὅταν ἀκούω μιά τέτοια συγχωροδία, ἔχω τὴν τάση νά ἐπιθυμῶ νά παρέμβω».

τέκνα 'Αβραάμ». Ἡ σημασία είναι ἡ ἐξῆς. Σεῖς πιστεύετε ὅτι ἀποτελεῖτε λαόν περιούσιον, ὅτι εἰσθε ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο δὲν φοβεῖσθε μίαν τελείαν καταστροφὴν (παράβαλε 'Αμὸς Γ'. 1. Θ'. 7.) ἀλλ' ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀνάγκην ὑμῶν. Ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος δύναται τὰ πάντα, καὶ ἀπὸ πέτρας δύναται νὰ κἀμῃ ἀπογόνους τοῦ 'Αβραάμ. Τὸν λόγον τῆς συγκρίσεως λίθων οἱ ὁποῖοι μεταβάλλονται εἰς τέκνα, τὸν εὐρίσκοντες ἐάν φαντασθῶμεν ἐν ἐβραϊκὸν κείμενον ὅπου τέκνα = μpanήμ καὶ λίθοι = ἀμπανήμ. Λογοπαίγνιον ἀρκετὰ νόστιμον.

Β) Ἄς πάρωμεν τὸ δεύτερον παράδειγμα ἀπὸ τὴν ἀφήγησιν τῆς γεννήσεως τοῦ Ἰησοῦ. Εἶναι γνωστὸν ὅτι δύο Εὐαγγέλια μόνον ὁμιλοῦν περὶ αὐτῆς· τοῦ Ματθαίου καὶ τοῦ Λουκᾶ. Ἄν καὶ εἰς τὰ δύο κείμενα (Ματθ. Β' 1 Λουκᾶς Β'. 8) ἀπαντῶνται πολλάι παραλλαγαί, ἤντησαν ἀναντιρρήτως ἀπὸ μίαν κοινὴν πηγὴν. Ἀλλ' ἰδοὺ ἡ ἀφήγησις τοῦ Ματθαίου. Μάγοι ἐξ ἀνατολῶν ἐρχονται ἵνα προσκυνήσουν τὸν νεογεννηθέντα Βασιλέα τῶν Ἰουδαίων καὶ πηγαίνουν εἰς Βηθλεέμ ὀδηγούμενοι ἀπὸ ἑναν ἀστέρα. Ὁ δὲ Λουκᾶς λέγει. «Καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς». Εἰδοποιηθέντες δὲ ἀπὸ ἑναν ἄγγελον πηγαίνουν νὰ ἐπισκεφθῶν τὸ βρέφος. Ἀπλουστέρα καὶ φυσικωτέρα μᾶς φαίνεται ἡ ἀφήγησις τοῦ Λουκᾶ, διότι συμφωνεῖ πλείοτερον μὲ τὸν χαρακτῆρα τοῦ τόπου. Ἀλλ' ὁ γράψας τὸ ἄνω μνημονευθέν κεφάλαιον τοῦ Ματθαίου δὲν εἶχε μεταβάλει τὸ κείμενον αὐθαίρετως. Πῶς ὅμως οἱ ποιμένες ἐγίναν μάγοι τῆς Ἀνατολῆς; Ὁ Soltau (Die Geburtsgeschichte Jesu Christi, Leipzig 1902) πιστεύει ὅτι τὸ μνημονευθέν κεφάλαιον εἶναι ἔργον τοῦ Β' μ.Χ. αἰῶνος, προστεθέν εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ματθαίου, καὶ οὗ διὰ τὴν ἀσθητικὴν τὴν ἐξ Ἀνατολῆς Μάγων, ὁ συντάξας τὸ κεφάλαιον ἔλαβεν ὡς ὑπόδειγμα τὴν λιτανείαν τῶν Ἀσιανῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἔλθει διὰ νὰ χαιρετίσουν τὸν Νέρωνα. Ἀλλὰ, πάντως, ὁ γράψας ἔπρεπε νὰ ἔχη εἰς τὸ πρωτότυπον του μίαν λέξιν ἢ ὁποία νὰ ἠμποροῦσε νὰ μεταφρασθῇ, ἔστω καὶ ἑλευθέρως «μάγοι». Καὶ πράγματι εἰς τὴν ἐβραϊκὴν ἢ λέξις «Ρο'ήμ» (μὲ αἶν) σημαίνει «ποιμένες» ἐνῷ ἡ ἰδία λέξις προφερομένη χωρὶς δασύ πνεῦμα «Ροήμ» σημαίνει «προφήται» λέξιν τὴν ὁποίαν ὁ Ματθαῖος ἢ ὁ συγγραφεὺς τοῦ Β'. κεφαλαίου προκειμένου περὶ ἀνατολιτῶν φημιζομένων διὰ τὴν ἀστρολογίαν μετέφρασε φυσικὰ «μάγοι», ἐξ οὗ καὶ περαιτέρω ἡ «δόξα» τοῦ Λουκᾶ ἐγίνε «ἀστρον» προκειμένου περὶ Μάγων ἀστρολόγων.

Γ) Ὁ Λουκᾶς (Δ' 37), περὶ τῆς θεραπείας τοῦ ἔχοντος πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου, γράφει· «Καὶ ἐξεπορεύετο ἡχος περὶ αὐτὸν εἰς πάντα τόπον «τῆς περιχώρου». Ὁ δὲ Μάρκος (Α' 28) γράφει· «εἰς ὅλην τὴν περιχώρον τῆς Γαλιλαίας». ἐπίσης καὶ ὁ Ματθαῖος, (Δ' 24) «εἰς ὅλην τὴν Σιριαν». Ἐνῷ, λοιπὸν, οἱ δύο τελευταῖοι ὁμιλοῦν περὶ ολοκλήρων ἐπαρχιῶν, ὁ Λουκᾶς λέγει μόνον «τῆς περιχώρου». Προκειμένου περὶ ὁμοίου κειμένου, ἡ διαφορὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ εἶναι τυχαία καὶ ἀσήμαντος. Ἀλλ' εὐρίσκοντες ἀμέσως τὴν λύσιν αὐτῆς ἐάν ἐνθυμηθῶμεν τὸ ἐβραϊκὸν «Γκα-λήλ», τὸ ὁποῖον σημαίνει καὶ τὸ ὄνομα κύριον «Γαλιλαία» καὶ «περίχωρος». Ἐπίσης εἰς τὸν Λουκᾶν (Ζ'. 17) εὐρίσκομεν· «Ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ πάσῃ τῇ περιχώρῳ». Τὸ πρωτότυπον κείμενον εἶχε· «ἐν ὅλῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καὶ πάσῃ τῇ Γαλιλαίᾳ» «Ἰεουδὰ βεγκαλήλ».

Δ) Μάρκος Δ'. 21. «Μῆτι ὁ λύχνος ἔρχεται, ἵνα ὑπὸ τὸν «μόδιον» τεθῇ ἢ ὑπὸ τὴν κλίνην;» Τοῦτο σημαίνει· δὲν πρέπει νὰ κρατήσῃ μυστικὴν τὴν διδασκαλίαν μου ἢ νὰ τὴν διαδίδετε εἰς περιωρισμένους κύκλους, ἀλλὰ νὰ τὴν κηρύξητε ἐνώπιον ὅλου τοῦ κόσμου. Ὁμοίως ὁ Ματθαῖος (Ε'. 15) λέγει· «οὐδὲ καίουσιν λύχνον καὶ τιθέασιν αὐτὸν ὑπὸ τὸν μόδιον»· ἀλλὰ λείπει ἡ κλίνη, ἡ ὁποία ἀληθῶς εἶναι

περιττὴ, διότι δὲν προσθέτει τίποτε περισσότερον εἰς τὴν εἰκόνα. Ἡ ἑλληνικὴ λέξις «μόδιος» ἀνταποκρίνεται πιθανόν εἰς τὴν ἐβραϊκὴν, τουλάχιστον τὴν μεταβιβλικήν. «μιντά». Εἰς τὴν Γραφὴν σημαίνει «μέτρον». (4) Ἀφ' ἑτέρου ἡ κλίνη λέγεται ἐβραϊκὰ «μιττά». Μεταξὺ τῶν δύο λέξεων ἡ διαφορὰ τῆς προφορᾶς εἶναι ἐλαχίστη καὶ εὐκόλα αἱ δύο λέξεις ἠμποροῦν νὰ ἀλλάζουσιν ὅχι τὸσον εἰς τὴν γραφὴν ἀλλ' εἰς τὴν προφοράν. Λοιπὸν πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ παροιμία ἦτο γνωστὴ ὑπὸ δύο μορφᾶς· τῆς «μιντά» (μόδιος) καὶ τῆς «μιττά» (κλίνη). Ὁ Μάρκος μᾶς διετήρησε καὶ τὰς δύο παραλλαγὰς. Ὁ Ματθαῖος μίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἴσως ἡ ὁρθότερα.

Ε) Ὁ Ἰησοῦς στέλλει τοὺς Ἀποστόλους του νὰ κηρύττουν τὴν διδασκαλίαν του εἰς τὰς διαφόρους πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ. Ὁ Ματθαῖος Γ'. 9, λέγει. «Μὴ κτήσησθε χρυσόν, μηδὲ ἀργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζῶνας ὑμῶν, μὴ πήραν εἰς ὀδόν, μηδὲ δούλο χιτῶνος, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδον.....». Ἐπίσης Λουκᾶς (Θ'. 3) «μὴτε ῥάβδους, μὴτε πήραν, μὴτε ἄρτον κλπ.». Ὁ Μάρκος ἀπεναντίας (Στ'. 8) λέγει· «μηδὲν αἰρῶσιν εἰς ὀδόν, εἰ μὴ ῥάβδον μόνον· μὴ πήραν, μὴ ἄρτον κλπ.». Ἐνῷ κατὰ τοὺς πρώτους δύο δὲν ἔδυναντο νὰ πάρουν μαζί των οὔτε μίαν ῥάβδον, τὸ κείμενον τοῦ Μάρκου, ἐπιτρέπει τοῦτο, τοῦθ' ὅπερ μᾶς φαίνεται λογικώτερον. Εἶναι εὐνόητον νὰ μὴ ἔφερον οὔτε χρυσόν οὔτε ἄλλην προμήθειαν. Εἰς ταῦτα θὰ ἐφρόντιζον αἱ πόλεις αἱ ὅπου θὰ ἤκουον τὴν διδασκαλίαν των. Ἀλλ' ἡ ῥάβδος δὲν θὰ ἐχρησίμευεν μόνον διὰ τὸ ταξίδιον, προτοῦ φθάσουν εἰς τὴν πόλιν; Καὶ ἐδῶ λύεται πᾶσα δυσκολία, ἐάν δεχθῶμεν ἐν κείμενον ἐβραϊκόν. Τὸ πρωτότυπον ἔλεγε «ἐλά μακέλ» «εἰ μὴ ῥάβδον», καθὼς λέγει ὁ Μάρκος. Μὲ μικρὰν παραλλαγὴν ἡ λέξις γίνεται «βλά μακέλ» «καὶ μὴ» καθὼς ἔχουν ὁ Ματθαῖος καὶ ὁ Λουκᾶς. Ἡ λέξις «ἐλά» «εἰ μὴ» ἀραμαϊκῆς καταγωγῆς ἦτο συνηθεστάτη εἰς τὴν ἐβραϊκὴν τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστόλων.

ΣΤ) Τὸ τελευταῖον παράδειγμα θέλομεν λάβει ἀπὸ τὴν τελευταίαν φάσιν τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ. Εἰς τὸν Ἰησοῦν ἐσταυρωμένον, (Ματθ. ΚΖ'. 34), ἔδωκαν πιεῖν ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον· ὁ δὲ Μάρκος (ΙΕ'. 23) γράφει· «καὶ ἐδίδον αὐτῷ πιεῖν ἐσμυρνωμένον οἶνον». Τώρα, ἐάν ἡ πρώτη διαφορὰ μεταξὺ ὄξους (Ματθαῖος) καὶ οἶνου (Μάρκος) δὲν ἔχει μεγάλην σημασίαν, διότι ὁ Ματθαῖος θὰ ἐσκέφθη τὸν ψαλμὸν «καὶ διψῶντι ἔδωσάν μοι πιεῖν ὄξος», πῶς ἐξηγεῖται ἡ ἄλλη διαφορὰ «χολή» τοῦ ενός καὶ «σμύρνα» τοῦ ἄλλου; Καὶ κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην μᾶς βοηθεῖ τὸ ἐβραϊκόν, ὅπου «Μόρ» σημαίνει σμύρνα καὶ «Μάρ» πικρόν, καὶ τὸ θηλυκόν «Μαρά» ἀκριβῶς «χολή». Τώρα ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἡ ἐβραϊκὴ γράφεται χωρὶς φωνήεντα, εἶναι εὐνόητον ὅτι ἡ λέξις γραφομένη «ΜΡ» ἠδύνατο νὰ ἀναγνωσθῇ διαφοροτρόπως ὡς «σμύρνα» καὶ ὡς «χολή».

(Ὁ ραββῖνος Δρ. Χ. Ρ. Χάγες διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Ραββινικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Φλωρεντίας. Τὸ 1912 ἐξελέγη Ἀρχιρραββῖνος τῆς Τερνέστης.

Τὸ ἄρθρον του ἀναδημοσιεύεται ἀπὸ τὴν «Ἰσραηλιτικὴ Ἑπιθεώρηση» (Ἀθήνα, ἀριθ. 1 καὶ 2. Μάρτιος - Ἀπρίλιος 1912).

(1) V. Harnack. Die Jungtent eckten Spruche Jesus 1897 καὶ Hilgenfeld, Zeitschrift fur wissenschaftliche Theologie 1904 σελ. 414, σελ. 567, Revue Biblique 1904 σελ. 481.

(2) M. Friedlander Vorchristlicher Judischer Gnostizismus.

(3) Κατὰ τὸν Harnack (Πρακτικά τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου 1900) εἶναι ἀπεναντίας ἄσμα τῆς Ἀγ. Ἐλισάβετ. Ἰδὲ καὶ ZDMG V. 58 1904 σελ. 618.

(4) Ὑπάρχουν ἡδὲ εἰς τὰ κανονικά βιβλία τῆς Π. Γ. λέξεις καταγωγῆς ἑλληνικῆς ἢ ἀραμαϊκῆς. Οὐδόλως δὲ ἔμπορον ἐάν εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἰησοῦ ἡ ὁμιλουμένη ἐβραϊκὴ δὲν ἦτο ἡ καθαρὰ κλασικὴ.

עץ חיים היא

Δένδρον ζωῆς εἶναι ἡ Τορά...

(Παροιμ. 3:18)